

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

Det blir värre med åren

En sociologisk analys av långtidsarbetslösas situation.

Författare: Lina Carlsson & Malin Goldkuhl

Uppsats Soc 344, 41-60 p

Vårterminen 2004

Handledare: Marianne Liedholm

FÖRORD

Att skriva denna uppsats har för oss inneburit ett samarbete med en rad olika människor. Till att börja med vill vi framföra vårt tack till de personer som ställt upp på intervjuer. Vi önskar er lycka till i framtiden och hoppas att ni snart återvänder till arbetsmarknaden. Vidare vill vi framföra vårt tack till Carol Jakobsson på Projekthuset Lindängen som ordnade träff med ett antal intervjupersoner. Ett ytterligare tack vill vi framföra till Amelie Hybbinette, projektledare för EU-projektet UPF, för inspiration och avstamp i ett första skede av uppsatsprocessen.

Ett speciellt tack vill vi uttrycka till vår handledare Marianne Liedholm som varit uppmuntrande och givit oss värdefull vägledning under hela uppsatsprocessen.

ABSTRACT

Författare: Carlsson, Lina & Goldkuhl Malin
Titel: Det blir värre med åren
Uppsats Soc 344, 41-60 p
Handledare: Marianne Liedholm
Sociologiska institutionen, vårterminen 2004

Problem: Arbetslöshet drabbar allt fler människor och detta fenomen har därmed blivit allt mer komplext. Ofta beskrivs arbetslösa utifrån statistik eller arbetsförmedlingens kategorisering medan personerna bakom siffrorna hamnar i skymundan.

Syftet med uppsatsen är att ur ett sociologiskt perspektiv belysa och analysera hur svenska långtidsarbetslösa upplever sin arbetslöshet. Syftet operationaliseras i intervjuer med åtta långtidsarbetslösa. Genom att föra fram fyra kvinnor och fyra män, som alla är långtidsarbetslösa, i ljuset vill vi öka förståelsen för arbetslösas livssituation.

Frågeställningar:

- Hur ser våra intervjupersoners arbetslivsbakgrund ut?
- Hur upplever dessa långtidsarbetslösa sin situation i samhället?
- Hur ser de på sig själva som långtidsarbetslösa?
- Har deras syn på sin situation som arbetslösa förändrats med tiden?
- Hur beskrivs upplevelserna utifrån kvinnligt respektive manligt perspektiv?

Metod: Vi har främst intresserat oss för att studera långtidsarbetslösas upplevelser av sin situation och har därför utfört en kvalitativ studie. För att kunna besvara vår frågeställning har vi genomfört djupintervjuer och utifrån det material vi arbetat fram, delat in vår analys i olika teman.

Resultat: Vi fann att längden på arbetslöshetstiden är den mest avgörande faktorn angående hur deras väg tillbaka till arbetsmarknaden kommer att se ut om de någonsin återvänder. Vidare upptäckte vi skillnader mellan könen angående hur man upplever och hanterar sin arbetslöshet.

Nyckelord: sociologi, långtidsarbetslös, arbetsmarknad, marginalisering, identitetsutveckling.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	2
1.2 Från idé till uppsats	2
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	3
3. DEFINITION	3
3.1 Förändrad syn på arbete	3
3.2 Förvärvsarbete och annat arbete	5
4. TIDIGARE FORSKNING	6
5. DEFINITION AV ARBETSLÖS OCH MARGINALISERING	8
6. METOD	10
6.1.1 Kvalitativ metod	10
6.1.2 Forskarens ställning	11
6.1.3 Förförståelse	11
6.1.4 Språket	12
6.2 Intervjuer	12
6.2.1 Urval	12
6.2.3 Intervjusituationen	13
6.3 Tematisering	15
6.3.1 Tema ett: Arbetslivsbakgrund och utfasning till arbetslöshet	15
6.3.2 Tema två: Upplevelser av långtidsarbetslösheten från då till nu	15
6.3.3 Tema tre: Självdefinition	15
6.3.4 Tema fyra: Arbetslöshetens nackdelar och fördelar	16
6.3.5 Tema fem: Kvinnligt och manligt perspektiv	16
7. TEORI	16
7.1 Symbolisk interaktionism	16
7.2 Självidentitet	17
7.3 Ekonomi-skam modellen	18
8. PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA	19
9. REDOVISNING OCH ANALYS AV EMPIRISKT RESULTAT	22
9.1 Tema ett: Arbetslivsbakgrund och utfasning till arbetslöshet	22
9.2 Tema två: Upplevelser av långtidsarbetslösheten från då till nu	25
9.3 Tema tre: Självdefinition	29
9.4 Tema fyra: Arbetslöshetens nackdelar och fördelar	34
9.5 Tema fem: Kvinnligt och manligt perspektiv	38
10. DISKUSSION AV SPRÅKFLÖDE	41
11. AVSLUTANDE DISKUSSION	43
11.1 Arbetslivs- och utbildningsbakgrund	43
11.2 Upplevelser och påverkan	44
11.3 Självdefinition	44
11.4 Förändring över tid	45
11.5 Kvinnligt och manligt perspektiv	45
11.6 Slutord	46
11.7 Fortsatt forskning	46
12. REFERENSLISTA	47

1. INLEDNING

Under 1990-talet skedde flera förändringar på arbetsmarknaden i Sverige. Drygt en halv miljon arbeten försvann mellan åren 1990-94. Detta berodde inte enbart på konjunktursvacka utan också på mer grundläggande strukturella förändringar. Omvandlingen av samhällets produktionsvillkor är en viktig faktor till den scenförändring som skedde och nu i hög grad påverkar arbetsmarknaden. Mindre än var femte person av arbetskraften är numera sysselsatt inom varuproduktionen. (Salonen 1996:5) I takt med att arbetslösheten har stigit ökar även osäkra anställningsformer och personaluthyrningsföretag växer i antal. Logiskt sammanhängande yrkeskarriärer som ger en permanent identitet är inte längre i lika stor utsträckning något tillgängligt alternativ. I stället blir tidsbegränsade jobb och projektanställningar allt vanligare. Allt fler ”ärftliga” jobb försvinner vilket innebär att man inte i samma omfattning som förr tar över någon av sina föräldrars yrkesidentitet och sedan upprätthåller den i en förutbestämd bana. (Stojanovic 2001: 25) Med detta förändras synen på arbetslösheten och problemet får ökad uppmärksamhet. Fler människor har blivit arbetslösa och fenomenet blir allt mer komplext, det går inte längre att betrakta de arbetslösa som en homogen grupp. Ofta betraktas och beskrivs arbetslösa utifrån siffror och statistik eller enligt arbetsförmedlingens kategorisering. De personer och upplevelser som döljer sig bakom statistik och kategorisering glöms i stor utsträckning bort, eller ignoreras. (Stojanovic 2001: 13-14) I denna uppsats får ett antal långtidsarbetslösas röster göra sig hörda. Vi har intervjuat åtta långtidsarbetslösa angående hur de ser på sig själva i sin livssituation samt hur de upplever arbetslösheten. För att få en mer nyanserad bild av deras levnadssituation för vi in deras berättelser i en samhällskontext. Vad följer i arbetslöshetens spår? Är vi inne i ett skede där arbetslösheten blir så vanlig att den idag anses vara ett normalt fenomen?

1.2 Från idé till uppsats

Arbetet med uppsatsen har utvecklats etappvis från ett relativt abstrakt plan till en konkret fältbaserad studie. Ett intresse för ämnet fanns tidigt hos en av uppsatsskrivarna och efter kontakt med Amelie Hybbinette, projektledare för EU-projektet UPF i stadsdelen Södra Innerstaden i Malmö började idén bakom uppsatsen ta mera konkret form. Ett studiebesök på projektet väckte intresset hos ytterligare en kursdeltagare och ledde fram till beslutet att skriva en gemensam uppsats. Samarbetet menar vi har berikat uppsatsen bland annat genom att två tolkningar kunnat ställas mot varandra och diskuteras, vilket skapat ökad tillförlitlighet och en bredare grund att utforma uppsatsen från. Uppsatsarbetet påbörjades under metodkursen ”Analys av livshistoriskt material”, som gavs ht 2003. Vi startade i detta skede med

problemformulering och val av urvalsgrupp, samt genomförde inom metodkursen tre av de åtta intervjuerna. De kvarvarande fem intervjuerna genomfördes under den mera regelrätt avsatta tiden för uppsatsarbetet. Som en förberedelse för uppsatsarbetet deltog vi även i ett seminarium som rörde långtidsarbetslösa ungdomar i Malmö. Den studie som presenterades på seminariet har genomförts i samarbete mellan enheten för arbete och Integration Malmö Stad och Professor Taipo Salonen samt doktorand Anna Angelin vid Socialhögskolan, Lunds universitet.

2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING

Syftet med uppsatsen är att ur ett sociologiskt perspektiv belysa och analysera svenska långtidsarbetslösas upplevelser av sin arbetslöshet. Syftet operationaliseras i intervjuer med åtta långtidsarbetslösa. Genom att föra fram åtta långtidsarbetslösa i ljuset vill vi öka förståelsen för arbetslösas livssituation. De frågor vi i första hand ställt oss är:

- Hur ser våra intervjupersoners arbetslivsbakgrund ut?
- Hur upplever dessa långtidsarbetslösa sin situation i samhället?
- Hur ser de på sig själva som långtidsarbetslösa?
- Har deras syn på sin situation som arbetslösa förändrats med tiden?
- Hur beskrivs upplevelserna utifrån kvinnligt respektive manligt perspektiv?

I dagens samhälle tar förvärvsarbete upp en stor del av människans liv, det handlar inte endast om en källa till försörjning utan även om en livsstil där individer skapar sig en identitet utifrån vilket yrke han eller hon har. Vad händer då om man förlorar sitt arbete, vilka upplevelser och känslor skapas i denna process? Utifrån våra intervjupersoners berättelser kommer vi även att undersöka om dessa individer upplever sig som en marginaliserad grupp i samhället, eller om de anser sig vara inne i en för dagens samhälle ”normal” process.

3. DEFINITION

3.1 Förändrad syn på arbete

Det var under antiken som begreppet ”arbete” först fick sin definition som en gemensam beteckning för ett visst slag av mänsklig verksamhet. På den tiden uppfattades arbete som något skamligt. Människor hade en föraktfull syn på kroppsarbete vilket genomsyrade den västerländska kulturen under den antika och feodala samhällsformationen. Enligt Platon och

Aristoteles var avsaknaden av att arbeta, det som gjorde människan till människa. Under antiken skapades en överklass som inte hade behov av att arbeta, utan bidrog i stället med konsumtion medan underklassen och slavar bidrog med produktion. I början av industrialismen förändrades den tidigare synen på arbete. Den protestantiska religionen bidrog med framväxten av en ny arbetsmoral. Den nya arbetsmoralen är särskilt tydlig hos kalvinisterna, som såg på arbetet som en plikt från ovan. Speciellt kalvinismen medverkade till en spridning av en ny etik, som innebar att arbete skulle ses som en plikt och att spontan livsnjutning skulle förbjudas. Framväxten av denna arbetsmoral lade, bland annat enligt Max Weber, grunden till de ekonomiska framgångarna i de protestantiska länderna och befrämjade utvecklingen av industrialismen och kapitalismen. Upplysningstiden innebar också en förändrad syn på arbetet vilket gjorde att den fick en nyttoinriktad och positivt laddad innebörd. Upplysningsfilosoferna presenterade en ny arbetsetik och arbetet blev mer centralt i människors liv och i hela civilisationen. (Angelöw 1988:88 ff.) Det var dock först under första världskriget som en samlad arbetsmarknadspolitik utformades, vilket innebar första skedet av en ny epok (Rantakeisu, 2002:17).

Enligt Iver Hornemann Möller är arbetet den dominerande faktorn för integrationen av individer, grupper och klasser in i vårt samhälle. Dagens moderna samhälle är uppbyggt kring arbetsetik och yrkesroller. Att inte arbeta innebär därmed att man fräntas en av grundförutsättningarna för att fullt ut kunna delta i samhället. (Möller 1996:24) Det finns idag starka normer i Skandinavien som framhäver arbetet som en viktig del i livskvalitén. Att arbeta är betydelsefullt både för samhället och för individen. ”För att kunna ta del av sociala förmåner och leva i en ekonomisk trygghet måste individerna i ett välfärdssamhälle uppvisa aktivitet på arbetsmarknaden” (Stojanovic 2001:159).

Som bakgrund till arbetslöshetsproblematiken bör poängteras att den svenska samhällsekonomin under en lång period kännetecknades av tillväxt och låg arbetslöshet, en trend som dock bröts i början av 1990-talet. Längre fanns det en föreställning om att sociala orättvisor och arbetslöshet fanns kvar som ett restproblem från det gamla fattigsamhället, något som automatiskt skulle komma att försvinna med tiden. Denna syn började dock ifrågasättas på 1970-talet då man bland annat började uppmärksamma problem i de nybyggda städernas ytterområden. Fram till 1980-talets mitt fanns det dock en optimistisk syn på den svenska modellen. (Salonen 1996:5) Denna trend bröts emellertid i början av 1990-talet. Under loppet av bara några år försvann en halv miljon arbetstillfällen. (Starrin & Jönsson

1998:91) Detta ledde till en markant ökning av problem med arbetslöshet. Då arbetslösheten ökade började även synen på den svenska välfärdsmodellen att ifrågasättas. Salonen menar att massarbetslösheten som nu även drabbat Sverige skall ses i perspektivet av ”skinnömsningen” in i ett postindustriellt samhälle.

3.2 Förvärvsarbete och annat arbete

Sociologen Bengt Furåker definierar arbete som en form av styrd aktivitet. All form av styrd aktivitet kan dock inte inkluderas i begreppet arbete. Produktion av mat är en form av arbete, men att äta maten definieras som en form av konsumtion, även om detta är en målmedveten aktivitet. Det finns ett flertal olika tolkningar enbart på ovanstående exempel, vilket visar på komplexiteten i definitionen av arbete. (Furåker 1995:12) Furåker definierar arbete som en process där människor med hjälp av sin arbetskraft och olika arbetsmedel omvandlar arbetsföremål till en i förväg bestämd produkt eller resultat. Arbetet kan representera både hjärn- och muskelkraft och resultatet kan vara av såväl materiellt som icke materiellt slag. (Furåker 1995:21)

För att ett samhälle ska fungera krävs det att folk arbetar. Flertalet av vuxna människor är förvärvsarbetande. Majoriteten av dem är lönearbetande, en mindre andel är egna företagare. För denna uppsats är det viktigt att skilja mellan förvärvsarbete och annan form av arbete. Förvärvsarbete är det arbete en människa utför för att kunna försörja sig. Vilket utbyte man har av sitt arbete beror på olika faktorer som exempelvis kultur. Förvärvsarbete syftar i denna uppsats på det arbete som utförs i utbyte mot pengar. Denna betalning kan ske i form av lön vilket gör att den får definitionen lönearbete. De som förfogar över resurser och har möjlighet att anställa folk, kan i sin tur ha möjlighet att köpa och disponera arbetskraften i utbyte mot lön. (Furåker 1995: 27ff) Människor som inte förvärvsarbetar är bland annat barn, pensionärer och arbetslösa. Dessa olika grupper ingår dock i ett samhällssystem där den arbetande delen av befolkningen försörjer de flesta av dem. De försörjs antingen av sin familj eller genom välfärdsstaten.

Något som vi inte tänker hänföra till begreppet arbete i denna uppsats är oavlönat arbete, t.ex. hemarbete ”... människors eller rättare sagt kvinnors sysslor med hem och barn”. (Furåker 1995:12). Denna form av arbete betraktas inte som riktigt arbete, främst på grund av att kvinnorna inte får betalt för det arbete de utför i hemmet (Furåker 1995:12). Utvecklingen har

gått i den riktningen att kvinnorna alltmer kommit ut på den avlönade arbetsmarknaden, samtidigt som de behållit stor del av arbetet på hemmaplan. (Beck 1998)

4. TIDIGARE FORSKNING

Det har genomförts mycket forskning kring arbetslöshet. Den forskning och litteratur vi tagit del av berör i hög grad den problematik som vi själva närmar oss och har därigenom både gett oss inspiration och befrämjat våra möjligheter att analysera och tolka arbetslöshetssituationen och dess betydelse för de arbetslösa. Vi kommer nedan att kortfattat presentera och anknyta till forskning och litteratur som gett oss såväl bakgrundsinformation som mer konkreta data angående arbetslöshet. Sist i avsnittet redogör vi för var vår studie står i förhållande till den forskning vi tagit del av.

I vårt normsamhälle värderas lönearbetet högt. Eftersom arbetslösa saknar lönearbete finns det risk att de tar avstånd från den samhälliga norm som understryker lönearbetets viktiga betydelse. Carle och Schale har bland annat funnit dessa reaktioner hos arbetslösa ungdomar. Om man under en längre tid lever under osäkra framtidsförhållanden och inte vet om man någonsin kommer att få ett arbete, kan det leda till att man *tar avstånd från arbetslivet* och i stället fokuserar sig på sin familj och fritidsintressen. (Carle & Schale 1982:)

Lorentz Lyttkens hävdar att arbetslösa befinner sig i en *social karantän*. Konsekvenserna för de arbetslösas situation är enligt Lyttkens:

- De får inte okontrollerat överskrida gränser mellan den sociala karantänen och samhället i övrigt.
- De avskiljs eller är avskilda från samhället i form av lönearbete.
- De utsätts för någon form av särskiljande behandling.

Lyttkens anser att arbetslösa utsätts för segregering som visar sig bland annat när de söker olika former av hjälp eller vill omskola sig. Han framhåller att samhällets har som mål att hänvisa medborgarna att genom arbete delta i den gemensamma produktionen. Detta resulterar i en form av gemenskap, lön för utfört arbete och social uppskattning, något som arbetslösa människor står utanför. Eftersom arbetslösa inte har något lönearbete avskiljs de på olika sätt från en stor del av samhället. De saknar den vardagliga struktur som byggs upp

genom ett lönearbete. Även vid olika former av sociala sammankomster då samtal om vad man har för arbete är ett vanligt inslag kan de känna sig isolerade från gruppen, eftersom de saknar den identitet som byggs upp hos en människa beroende på vilket arbete han eller hon har. (Lyttekens 1985:237)

Marie Jahoda tar upp olika former av *latenta funktioner som människan är i behov av*. Det som Jahoda ser som ett av de viktigaste behoven är *den vardagliga strukturen* som ofta medföljer automatiskt när man arbetar. Det vill säga att man går upp ungefär samma tid varje morgon och utför upprepane liknande och meningsfulla handlingar varje dag. Jahoda betonar även betydelsen av hur väsentligt det är för människan att dela erfarenheter med andra utanför kärnfamiljen, som exempelvis kolleger, kunder och grossister. Likaså att få ingå i en form av social gemenskap, där människan får känna en viss status som leder till hans eller hennes identitetsskapande. (Jahoda 1982) De ovannämnda behoven är för de flesta arbetande människor något naturligt som bidrar till och skapar vår vardag och de kan alla enligt Angelöw tillfredställas genom ett vanligt lönearbete (Angelöw 1988).

Karen Davies och Johanna Esseveld har genomfört en studie angående *kvinnors upplevelser av arbetslösheten*. Studien som går under namnet ”Att hoppa hage i den svenska arbetsmarkanden” belyser kvinnors liv och upplevelser efter det att fabriken de arbetade på drog ner på arbetskraft. Davies och Esseveld riktar in sig på en grupp okvalificerade kvinnliga arbetare med låg utbildning och skildrar hur deras liv gestaltar sig efter avskedet från fabriken. Det visade sig att det var mycket svårt för dessa kvinnor att få ett nytt arbete. I studien går det att ta del av några av de processer som ligger bakom en slutlig marginalisering. Davies och Esseveld menar att den enskilda individens medvetande, handlande och privatliv spelar en viktig roll i processerna, vidare lyfter de fram problematiken kring samhälls- förtrycks och exploateringsrelationer som kan komma att begränsa individen. (Davies & Esseveld 1988)

I avhandlingen ”Unga arbetslösas ansikten”, skriven av Verica Stojanovic, analyseras i en komparativ studie svenska, danska och invandrarungdomars arbetslöshet. Stojanovic belyser ungdomarnas syn och inställning till arbete samt vilken grad av motivation som finns hos dem till att arbeta. Stojanovic urskiljer i sin studie *olika sociala typer av arbetslösa ungdomar med olika förhållningssätt* till arbete, motivation och handlingsalternativ. Stojanovic finner att det finns skillnader i hur svenska och danska ungdomar samt hur invandrarungdomar i dessa

länder hanterar arbetslösheten. Utifrån invandrarnas yttranden kunde Stojanovic utläsa dubbel stigmatisering, dels personligt eftersom omgivningen beskyller dem för att åka ”snålskjuts” på det svenska bidragssystemet, dels på grund av att de definieras som främmande och avvikande från det normala. (Stojanovic 2001)

I likhet med Stojanovic resonemang angående att arbetslösa inte består av en homogen grupp (Stojanovic 2001:14) samt Davies och Esseveld hänsyn till den enskilda individens medvetande och situation (Davies & Esseveld 1988:196) kommer vi i vår uppsats att utgå från antagandet att arbetslösa inte består av en homogen grupp. Istället rör det sig, menar vi, om en heterogen grupp inom vilken olika uppfattningar och upplevelser kan förekomma. Vår ambition är att ge en nyanserad bild av hur långtidsarbetslöshet kan fungera och upplevas, mot bakgrund av arbetslivserfarenhet, utbildning, ålder, kön, arbetslöshetens varaktighet etc. För att fånga skillnader och nyanser har vi strategiskt sökt få en bred spridning i urvalet, samtidigt som vi måste hålla oss inom ramen för vad som är möjligt att åstadkomma inom den tid som är avsatt för denna uppsats.

5. DEFINITION AV ARBETSLÖS OCH MARGINALISERING

När definieras då en individ som arbetslös? Uppfattar sig våra intervjupersoner som en marginaliserad grupp i samhället? Om någon eller några har hamnat långt ute i periferin hur upplever de i så fall sin situation som marginaliserad? Kan det i något fall ha gått så långt att de till och med känner sig utslagna och utestängda från arbetsmarknaden?

Det finns olika sätt att bestämma hur begreppet arbetslöshet ska definieras.

Länsarbetsnämnden definierar en person som arbetslös om denne är anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen. Statistiska centralbyrån utgår ifrån om individen aktivt har sökt arbete under en mätvecka (Stojanovic 2001:45). Davies och Esseveld definition baseras på en mer komplex grund då de behandlar kvinnor som *vill* arbeta men som hindras av olika skäl (Davies & Esseveld 93-94). Då vi valde ut våra intervjupersoner utgick vi från arbetsförmedlingens definition av arbetslösa, enligt deras definition kallas en person som är över tjugofem år och har varit arbetslös längre än sex månader för långtidsarbetslös, om arbetslöshetsperioden varat mindre än sex månader definieras personen som arbetslös. En person som är under tjugofem år, definieras som långtidsarbetslös efter tre månader. Fram till tre månader benämns samme person arbetslös.

I vår analys kommer vi att förhålla oss kritiska till arbetsförmedlingens definition, då den tenderar att kategorisera individer och placera in dem i fack. Vi anser att definitionen av långtidsarbetslöshet inte är enkel och att man därmed bör vara öppen för en mer nyanserad syn på fenomenet. Arbetsförmedlingens definition är emellertid intressant att ha i beaktande vid analysen av intervjuerna. Är våra intervjupersoner medvetna om arbetsförmedlingens definition och kategorisering? Kan det vara så att de själva placerar sig i fack utifrån denna definition?

Begreppet marginalisering betecknar hur en individ är förankrad i samhället. Det finns olika former av marginalisering och dess djup, grad och omfång kan variera markant. Vi kommer i denna uppsats att koncentrera oss på marginalisering med utgångspunkt från arbetslöshet, så kallad "arbetsmarknadsmarginalisering". (Möller 1996:25)

Som vi tidigare nämnt har arbete en central betydelse i vårt samhälle. Marginalisering och social exklusion är två termer som används i samhällsforskning för att beskriva det föränderliga växelspel som råder mellan individ och samhällsnivå. Begreppen används då växelspelen mellan individ och samhälle leder till utsatthet och utanförskap. Både marginalisering och social exklusion relaterar mänsklig utsatthet till att antingen bli utestängd eller berövad något man tidigare haft, det kan handla om att exempelvis mista sin lön, bli berövad sina sociala rättigheter, eller att nekas tillträde till sådana viktiga välfärskomponenter. (Salonen 1996:4) Detta visar bland annat Karen Davies och Johanna Esseveld i sin studie om kvinnor som marginaliseras på arbetsmarknaden. Enligt dem innebär marginalisering "att individen mister sin fasta anställning eller sin relativt säkra förankring på arbetsmarknaden och hamnar via arbetslöshetsprocessen i dess periferi". (Davies & Esseveld 1988:18) Mer precist definieras marginalisering som en brist på individers och grupper deltagande i de sammanhang där de, utifrån de normer som råder i ett samhälle, förväntas delta. De förväntningar som skapas angående hur en individ bör leva sitt liv kommer av de normer som befinner sig i linje med hans eller hennes position. Dessa skapas utifrån kategorier av subkulturell natur exempelvis kön, klass, ålder samt civil och social status. För att kunna delta och på så sätt integreras i samhället spelar två viktiga faktorer in utöver de ovan nämnda normerna, nämligen tillgängliga resurser och personliga förutsättningar. Det första innefattar det som krävs för ett aktivt deltagande exempelvis anställning, pengar och utbildning. Det andra syftar på individuella drag av vilja och förmåga deltagaren måste besitta för att fungera

inom gällande normer. Marginaliseringen innebär att individen mer eller mindre förlorat viktiga resurser och förutsättningar på arbetsmarknaden. (Möller 1996:24-25)

6. METOD

6.1.1 Kvalitativ metod

Ett återkommande krav inom modern samhällsvetenskap är att fältet ska undersökas och analyseras utifrån kvantitativa data (Kvale 1997:67). Utifrån denna metod ställs höga krav på att forskaren förhåller sig objektiv till det fenomen som studeras. Ett av de vanligaste argumenten mot kvalitativ forskning är att den sägs vara subjektiv och därmed inte uppfyller de objektivitetskrav som förut ansetts vara en grundförutsättning för all slags forskning. Vi vill hävda att upplevelser och tolkningar av livssituationer är svåra, för att inte säga omöjliga, att fånga vid kvantitativ metodanvändning. Att förstå människor genom att se generella mönster är naturligtvis nödvändigt men bara till en viss del. För att se och förstå djupet är kvalitativa intervjuer en bra alternativ teknik. Kvale skriver om ”samtalet som forskning” och hävdar att det är genom samtalet som människor får ställa och besvara frågor, lära känna andra människor och lära om andras erfarenheter och liv. (Kvale 1997:13) Även om vardagens samtal inte riktigt kan likställas med forskningsintervjun finns kärnan ändå kvar; att samtala fram ett analysmaterial. Forskningsintervjun bygger på vardagens samtal men karaktäriseras av ett professionellt samtal. Då vi avser att undersöka långtidsarbetslösas upplevelser och livsstil anser vi utifrån ovanstående resonemang att den bästa metoden för att uppnå syftet med denna uppsats är att genom intervjuer erhålla ett analysmaterial.

Vi kommer att använda oss av djupintervjuer för att på bästa sätt kunna skapa förståelse för de långtidsarbetslösas livssituation. Genom att låta intervjupersonerna berätta om sin bakgrund och livssituation fram till idag, samt fördjupa samtalet i en djupintervju har vi försökt sätta oss in i intervjupersonernas livssituation, vad som gjort att de hamnat i arbetslöshet och de upplevda effekterna av arbetslösheten. Vår ambition är att genom ett varierat urval upptäcka skillnader och variationer i upplevelsen av och förhållandet till arbetslöshet, men också vara uppmärksamma på eventuella genomgående likheter. Vårt material är givetvis inte sådant att vi kan generalisera eller uttala oss om frekvenser, men vi hoppas kunna lyfta fram viktiga aspekter på arbetslösheten och dess betydelse. Efter att ha analyserat materialet utifrån relevant litteratur kommer vi att knyta ihop det lilla med det stora, eller som i detta fall den arbetslösa individen med samhället.

6.1.2 Forskarens ställning

Det råder inom vetenskapen olika syn på hur forskaren bör förhålla sig till det han eller hon studerar. Auguste Comte som positiv filosof var en sanningssökare som tidigt framhävde vikten av total objektivitet (Svenning 1997:25) och många har följt i hans spår. C Wright Mills anser inte att total objektivitet är något en forskare bör eftersträva. Man bör dock, i så stor utsträckning som möjligt, redovisa sitt material utan hänsyn till egna åsikter. Vidare menar Mills att de som inte uppskattar presenterade slutsatser och omdömen bör i sitt avståndstagande erkänna sina egna ställningstaganden i lika hög grad som den forskare som presenterat materialet. Först när detta sker är en diskussion möjlig, då kommer medvetenheten att öka vilket är en förutsättning för objektivitet i samhällsvetenskapen i stort. (Mills 1997: 37) Vi avser i denna uppsats att gå på Mills linje. Vi anser att total objektivitet är svår om inte omöjlig att uppnå. Detta blir tydligt bland annat i processen att finna intervjupersoner. Fyra av de åtta personer vi intervjuade fick vi kontakt med via ett arbetsmarknadsprojekt i Malmö (Aktivitetsgarantin Projekthuset Lindängen). En av de anställda hjälpte oss att komma i kontakt med dessa fyra intervjupersoner. Denna persons subjektiva val av intervjupersoner kommer i viss mån att prägla resultatet. Vi är dock mycket nöjda med spridningen och anser att vi fått ett bra underlag för vår analys. I intervjusituationerna har vi försökt vara neutrala och eftersträvat att finna så många vinklingar som möjligt, i avsikt att skapa en nyanserad bild av våra intervjupersoners situation.

6.1.3 Förförståelse

Torsten Thurén menar att förförståelse påverkas av värderingar, åsikter och önsketänkande. Människor tolkar samhället på olika sätt, utifrån sin egen förförståelse. ”Vi har socialiserats, inskolats i ett visst samhälle så att vi uppfattar verkligheten på ett sätt som överensstämmer med detta samhälles kultur.” (Thurén 1996:59) Vi var eniga om att det i mångt och mycket förekommer en viss förförståelse angående arbetslösa i vårt samhälle. Ett exempel kan vara att de arbetslösa är oengagerade och lever på samhällets skattepengar och därmed ”suger ut” de människor som arbetar. Denna stereotyp kan förklaras med att den friar samhällssystemet från kritik samtidigt som skulden i stället läggs på individen. Att denna stereotyp fortfarande lever kvar har enligt Watson två förklaringar. Dels handlar det om arbetets viktiga roll i samhället och dess betydelse för kapitalismen, dels kommer det av individualismen som i första hand förlägger orsakerna på individen och inte på strukturen. (Watson i Jönsson & Starrin 1998:92) Denna stereotyp lever till viss del kvar vilket påverkar dem som står utan arbete. Vi kommer att ha denna stereotyp i beaktande då vi analyserar våra intervjupersoners

syn på sig själva. Finns det något samband mellan deras syn på sig själva och denna stereotyp?

6.1.4 Språket

Precis som mycket annat inom vetenskapen finns det delade meningar angående vad det narrativa har att tillföra vid forskningsprocessen. Susan Chase är en forskare som använder sig av den narrativa metoden. Hon är medveten om att det riktas kritik mot metoden men anser att ”all forms of narrative share a fundamental interest in making sense of experience, in constructing and communicating meaning”. (Chase 1995: 7) Eftersom vi valt att genomföra djupintervjuer blir språket ett centralt element. Med detta som en aspekt i analysen vill vi skapa ytterligare djup och närmare förankring till våra intervjupersoners upplevelser. Vi kommer att uppmärksamma hur de olika intervjupersonerna talar, när flödar deras språk och när är de återhållsamma? Med detta hoppas vi kunna urskilja vissa variationer, skillnader och likheter mellan de olika intervjupersonerna. Finns det några tabuer som de helst inte vill tala om och vad är det i så fall som orsakar detta?

6.2 Intervjuer

6.2.1 Urval

För att finna lämpliga intervjupersoner tog vi kontakt med Aktivitetsgarantin på Lindängen, vilket är ett statligt projekt med syfte att hjälpa arbetslösa ut på arbetsmarknaden. Genom detta projekt fick vi tag på fyra av våra intervjupersoner. Vi använde oss även av privata kontakter och fick därigenom tag på ytterligare fyra intervjupersoner. Två av de privat värvade intervjupersonerna hade vi träffat tidigare och därmed skiljde sig dessa intervjuer något från de övriga. Intervjupersonerna hade vid dessa tillfällen en mer personlig relation till oss intervjuare. Detta upplevde vi som positivt då dessa intervjupersoner blev mer avslappnade under intervjun och tenderade att öppna sig något mer än de andra intervjupersonerna. Denna privata kontakt gav upphov till ytterligare två intervjupersoner.

Vi eftersträvade en spridning i materialet vad gäller ålder och kön. Våra intervjupersoner är mellan 21-47 år gamla. Av de åtta intervjupersonerna är fyra kvinnor och fyra män. I studien ingår endast personer födda i Sverige, då vi inte ansåg att det fanns utrymme att föra in etnisk tillhörighet som en komplicerande faktor. Efter åtta intervjuer ansåg vi att vi fått tillräcklig spridning och relevant material för att på ett bra sätt kunna problematisera och analysera

upplevelser av långtidsarbetslöshet. Förhoppningen var att finna variation och likheter mellan olika människor och detta bedömde vi vara möjligt genom de åtta intervjuer vi genomfört.

6.2.2 Intervjuguide

Vår intervjuguide organiserades runt ett antal frågor angående arbetslöshet och problem/synvinklar relaterade till detta. Vid utformandet av intervjuguiden utgick vi från vårt syfte, att skapa förståelse för de långtidsarbetslösas situation och hur de upplever den. Relevanta frågor är: hur såg deras liv ut innan de blev arbetslösa? Vad var det som gjorde att de hamnade i långtidsarbetslöshet, hur har deras liv gestaltat sig och utvecklats under arbetslösheten? Finns det något samband mellan de olika delarna, som underlättar eller försvårar? Intervjuerna inleds med frågor om intervjupersonens ålder, civilstånd och boende, för att lättare få igång ett samtal. Syftet med intervjuguiden var att underlätta ett flytande samtal. Den skulle även fungera som en checklista. Ordningsföljden i intervjuguiden har inte följts till punkt och pricka utan frågor/teman har tagit upp i den ordning som fallit sig naturligt i samtalet. Efter ett par intervjuer förändrades intervjuguiden något. Någon aspekt som inte bedömdes relevant för undersökningen togs bort och andra mer relevanta frågor kom till. I och med detta kontaktade vi ett par intervjupersoner för en kompletterande intervju.

6.2.3 Intervjusituationen

Intervjuerna utformades som ett öppet men temainriktat samtal. Vår ambition var att i högsta grad vara mottagliga för och observanta på intervjupersonernas upplevelser och kunde därmed inte utgå från någon styrd/strukturerad intervjumall. Betydelsen av frågornas formulering blev uppenbar i intervjusituationen. Vid ett tillfälle ställdes exempelvis frågan; *varför intervjupersonen tror att han/hon är långtidsarbetslös?* Vid detta tillfälle avslöjade både intervjupersonens kroppsspråk och svar att denne kände olust inför frågan. När frågan ändrades till; *hur tror du att det kommer sig att du är långtidsarbetslös?* konstaterades en märkbar skillnad. Intervjupersonen gav genast ett mer avslappnat intryck och personen förhöll sig mer öppen till frågan, vilket gjorde att vi fick ett mer nyanserat svar. (Detta sätt att omformulera frågor går i linje med Trosts råd 1997:33)

Vi genomförde intervjuerna enskilt, det vill säga intervjuerna bestod av en intervjuare och en intervjuperson. Vi övervägde att intervjua i par, vilket kunde ha ökat chansen till fler följdfrågor men samtidigt finns risken att intervjupersonen kan känna sig i underläge. (Jfr Trost 1997:44) Vi ansåg det senare vara ett allvarigare problem än möjligheten till fler

följdfrågor. Två intervjuare kan dessutom, menar vi, innebära ett störningsmoment om inte intervjuerna är väl samstämda. Den ene kan gå in i samtalet så att den följdfråga den andre tänkte ställa aldrig blir ställd.

Intervjuerna genomfördes på neutral mark, utan störande moment runt omkring. Vid sju av de åtta intervjuerna användes bandspelare. En intervju bandades inte, då intervjupersonen förklarade sig spänd och rädd för att säga något som denne egentligen inte menade, men som sedan fanns inspelat på band. Vid detta tillfälle använde intervjuaren metoden att skriva ner stödord, som sedan direkt efter intervjun fylldes ut till mer utförlig text.

Vad som känts angeläget, vilket även Trost poängterar, har varit att sätta oss in i intervjupersonens situation och försöka förstå vad han eller hon tänker och känner. (Trost 1997:24-26) Vilka erfarenheter har intervjupersonerna och hur uppfattar de verkligheten? Detta försökte vi få att präglade alla intervjuerna, men som Stojanovic nämner så styrs och formas intervjuer av en mängd olika faktorer t.ex. ”forskarens kunskapsmål och frågor, den utfrågades vilja och förmåga att gestalta sina erfarenheter, hans eller hennes intressen, att presentera sig själv på ett visst sätt och förklara och rättfärdiga sina handlingar”. (Stojanovic 2001:49) En av intervjupersonerna utmärkte sig extra genom sitt behov av att ”prata av sig”. Personen ifråga uttryckte själv att han var deprimerad och att allt kändes hopplöst. Vid tillfällena som detta är det, menar vi, viktigt att intervjuaren visar empati för intervjupersonen, utan att gå in för djupt på bakomliggande problematik.

Vi var noga med att ge ett så förtroendegivande intryck som möjligt inför våra intervjupersoner och började med att berätta om syftet med vår uppsats. Samtliga intervjuer inleddes med en mjukstart där det småpratades om lättsamma ämnen innan samtalet fortsatte på ett djupare plan. Vi var även noga med att poängtera att alla intervjuer var konfidentiella, att intervjupersonernas namn skulle fingeras och att band och utskrifter skulle bevaras väl gömda och spelas över när de analyserats. Vilka vi själva var, vad intervjuerna skulle handla om och användas till, samt ungefärlig tidsram för intervjuerna informerades intervjupersonerna om genom telefonkontakt före intervjuerna.

6.3 Tematisering

När intervjuerna var klara bearbetades materialet och delades in i olika teman. På detta sätt hoppas vi åstadkomma ett ordnat material som lätt kan överblickas. Genom att utgå från de teman som följer finns en förhoppning om att eliminera överflödigt material, som avvikelser och upprepning, skilja mellan väsentligt och oväsentligt utifrån vårt syfte. På detta sätt kan vi i analysen klarlägga de intervjuades uppfattning, utveckla innebörden i intervjuersonemang samt skapa nya perspektiv på fenomenet. (Kavale 1997:179-171) De olika teman som vi kommer att använda som utgör mellanrubriker i analyskapitlet var således inte formulerade i förväg utan växte fram under arbetets gång.

6.3.1 Tema ett: Arbetslivsbakgrund och utfasning till arbetslöshet

Det första temat analyserar vad intervjupersonerna gjorde innan de blev arbetslösa, med förhoppningen att på ett tydligare sätt klargöra processen fram till långtidsarbetslöshet. Identifierar de sig med rollen som långtidsarbetslös, om så är fallet växte identiteten som arbetslös fram, eller kom den som en överraskning? Avsikten var att utreda faktorer i deras bakgrund för att förstå deras nuvarande livssituation. Finns det en konkret vändpunkt, där en plötslig uppsägning från arbetsplatsen kom oväntat, eller tedde det sig mer som en smygande process?

6.3.2 Tema två: Upplevelser av långtidsarbetslösheten från då till nu

I tema nummer två behandlas intervjupersonernas upplevelser av arbetslösheten i en dynamisk analys. Med denna vill vi påvisa hur de upplever att deras situation har förändrats från att de blev arbetslösa fram till idag. Har deras självkänsla förändrats under den tid de varit arbetslösa? Hur ser de på sin framtid och chanser att få ett arbete idag jämfört med den tiden då de först blev arbetslösa?

6.3.3 Tema tre: Självdefinition

I det tredje temat belyses hur intervjupersonerna definierar sig själva. Ser de sig själva som långtidsarbetslösa eller har de en annan syn på hur de bör benämnas? Utifrån detta är förhoppningen att få information om huruvida de identifierar sig som långtidsarbetslösa, och hur de ställer sig till den byråkratiska kategoriseringen som arbetsförmedlingen tagit fram. Hur ser de själva på andra som är långtidsarbetslösa och hur uppfattar de att andra ser på dem?

6.3.4 Tema fyra: Arbetslöshetens nackdelar och fördelar

Utifrån tema nummer fyra kommer vi att analysera nackdelar och fördelar av långtidsarbetslös. Vilka nackdelar ser de med sin situation och vad anser de är svårast med att vara långtidsarbetslös. Här är det dock viktigt att vara öppen för positiva aspekter av arbetslösheten. Kan det vara så att de upplever arbetslösheten som något positivt där de kan få tid till sig själva och utökad frihet att disponera sin tid på det sätt de helst föredrar?

6.3.5 Tema fem: Kvinnligt och manligt perspektiv

Vidare kommer vi i ett femte och sista tema att föra in ett manligt och kvinnligt perspektiv för att undersöka om det finns skillnader eller likheter mellan kvinnor och män i deras situation som långtidsarbetslösa. Slutligen anser vi det intressant att analysera språkflödet under intervjuerna för att på detta sätt kunna urskilja vad som är känsligt eller tabubelagt att tala om.

7. TEORI

Denna uppsats behandlar olika aspekter av långtidsarbetslösas situation och deras upplevelser av denna i en samhällelig kontext. Det är därmed relevant att föra in ett resonemang kring interaktion mellan olika aktörer i uppsatsen. Hur har interaktionen mellan våra intervjupersoner och olika samhällsinstitutioner påverkat dem i arbetslösheten? Påverkar interaktionen med andra medmänniskor deras syn på sig själva som långtidsarbetslösa och därmed hur väl de kommer att lyckas med att ta sig ut på arbetsmarknaden igen? Vi kommer här att utgå från ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv. De teoretiska premisser som kommer att användas i detta sammanhang är hämtade från Herbert Blumers bok ”Symbolic Interactionism”. (Blumer 1969/1989)

7.1 Symbolisk interaktionism

Blumer utgår från ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv då han studerar samhället. Hans resonemang grundar sig i George Meads perspektiv på symbolisk interaktionism men Blumer utvecklar resonemanget vidare. Hans ståndpunkter baseras på tre premisser:

1. Samhället består av människor som handlar. Hur de handlar beror på omgivningens karaktär och vilken betydelse den har för individen. Faktorer i omgivningen som kan komma att påverka individernas handlingar är exempelvis; objekt, andra människor, institutioner, värderingar och andra företeelser som man stöter på i vardagslivet.

2. Dessa handlingar är i grunden formade av den sociala interaktionen. Den symboliska interaktionismen är den mest förekommande och mest centrala formen av interaktion mellan människor.
3. I den symboliska interaktionen bestäms och formas människors handlande genom tolkande processer, i dessa tolkas handlingarnas symboliska betydelse.

En viktig del av interaktionsprocessen är att människorna som interagerar även tar på sig varandras roller. Genom att tolka andra människor och deras handlingar kan individen ha detta som utgångspunkt för sina egna handlingar. En annan utgångspunkt som Blumer tar upp som viktig i interaktionsprocessen är hur människor ser på sig själva. Världen som existerar för människor och de grupper som finns i samhället är sammansatt av objekt som i sin tur är en produkt av den symboliska interaktionen. Ett objekt är allt som man kan referera till eller peka på. Detta kan kopplas till individens egna handlingar då dessa påverkas av hur vi ser på oss själva som objekt. Vi måste kunna se på oss själva utifrån för att kunna se på oss själva som objekt. I den process där vi interagerar med andra och ser på oss själva som objekt blir vi även definierade av andra. Den process som innebär att vi interagerar och definierar varandras handlingar kallar Blumer ”joint actions”. Samhället består av människor som interagerar och de samordnade handlingar som utgör ”joint actions”. (Blumer 1986:16-17)

Då denna uppsats behandlar olika personers upplevelse av långtidsarbetslöshet samt hur de ser på sig själva i denna situation anser vi det därmed relevant att föra in en teoretisk diskussion angående självidentitet. Vi kommer här att använda oss av Anthony Giddens diskussion om självidentitet och livsstilar i ett föränderligt samhälle.

7.2 Självidentitet

Giddens menar att den pågående globaliseringen av moderna institutioner åtföljs av en omvandling av vardagslivet med genomgripande konsekvenser för det personliga livet. I det moderna samhället skapas självidentitet genom en reflexivt organiserad strävan, detta skapas utifrån individens berättelser som grundas på hans eller hennes biografi. (Giddens 1997: 68) Den identitet som individen reflexivt utvecklar ”skapar en bana för individen - tvärs igenom modernitetens olika institutionella ramar...” (Giddens 1997: 23). Detta är intressant att ha i beaktande inför analysen av långtidsarbetslösas upplevelser och interaktion med omgivningen och dess institutioner. Vidare talar Giddens om att olika faktorer i moderna samhället gör att individerna utvecklar en viss livsstil som sen fungerar som en ram för hur individerna agerar

och handlar i olika situationer. Han menar att man i detta sammanhang inte får glömma att modernitet skapar skillnader, uteslutning och marginalisering. Moderna institutioner inger hopp om frigörelse, men de skapar samtidigt mekanismer som snarare gör det möjligt att undertrycka än att förverkliga självet. (Giddens 1997:14) Giddens menar att modernitetens reflexivitet sträcker sig ända in i självet. Viktiga förändringar i människors liv har alltid krävt psykisk omorganisering, något som ofta ritualiserades i traditionella kulturer. Men till skillnad från idag förblev de traditionella kulturerna mer eller mindre oförändrade från generation till generation, den förändrade identiteten var klart utstakad. Under modernitetens villkor däremot måste det förändrade självet utforskas och konstrueras som del av en reflexiv process. I denna process sker personliga och sociala förändringar. (Giddens 1997:45) Vilken livsstil en människa väljer är viktigt för självidentiteten. Här kommer arbete och yrkesidentitet in i bilden som en viktig aspekt.

7.3 Ekonomi-skam modellen

Sociologen Bengt Starrin och hans medarbetare har utvecklat en så kallad ekonomi-skam modell. Syftet med denna modell är att den ska bidra till en fördjupad förståelse över hur människan påverkas av arbetslösheten.

Definition av skam

Vårt samhälle är uppbyggt av olika sociala band mellan människor. Enligt Scheff som skrivit boken "Microsociology" är det de trygga sociala banden som håller ihop ett samhälle. De sociala trygga banden är uppbyggda av tillit och ömsesidig förståelse människor emellan, som utgör en balans mellan närhet och distans. När de relationer som uppstår i dessa sociala band blir ansträngda eller på något sätt hotas väcker det skamkänslor. Skam definieras i detta fall som störningar i de sociala banden. (Scheff, 1990; Scheff & Starrin, 2002)

Skam kan även associeras med ojämlikhet. Således kan personer i underordnade sociala positioner känna skam, i form av diskriminering. Människor som känner skam upplever själva att de blir betraktade av samhället på ett för dem smärtsamt förminskat eller nedvärderande sätt. Detta är något som påverkar individens självkänsla på ett negativt sätt.

(Bengt & Starrin: årgång 4, nr.2 1998)

När en person blir arbetslös berövas han eller hon saker som för andra kan te sig självklara. Ekonomi-skam modellen tar upp två aspekter på hur sådant som går förlorat kan påverka

individ. Den första aspekten behandlar hur arbetslösa påverkas när deras ekonomi förändras på grund av förlorad lön. Det är något som enligt Bengt Starrin kan resultera i ekonomisk stress. (Starrin, m.fl.1996) Arbetslösa måste börja prioritera vad de kan göra med sina pengar. Eftersom de förlorat sin lön, bidrog det till att de inte längre kan utföra sociala och kulturella aktiviteter. Detta är något som kan leda till ohälsa. Pengar tillgodoser även en trygghet i människors liv. Det ger en känsla av inflytande och kontroll. (Underlid 1992)

En annan faktor som Starrin behandlar är den skam som arbetslösa personer ofta känner. Arbetslöshet innebär ofta en dramatisk minskning av inkomsten, vilket leder till att man får svårt att leva upp till sin normala standard. Detta riskerar i sin tur att leda till social isolering och skamkänslor. Även identiteten påverkas. Eftersom personer ofta identifieras utifrån sitt yrke, kan arbetslösa känna att de saknar en identitet. De människor som inte har något arbete kan också komma att sakna den möjlighet som självförverkligande genom arbete medför. Arbetslösa personer kan även känna en viss skam då de anser att de inte bidrar med något till samhället.

8. PRESENTATION AV INTERVJUPERSONERNA

I detta kapitel kommer vi att presentera våra intervjupersoner för att sedan gå in på en djupare analys angående deras situation som långtidsarbetslösa. De namn vi kommer att använda oss av är fingerade.

Linda (arbetslös i 9 månader)

Linda är 29 år och kommer ursprungligen från en liten stad i Sverige där hon växte upp med sina två syskon, sin mamma och pappa. Linda är nu bosatt i Malmö, hon är ensamstående och har varit arbetslös i nio månader. Linda har sju års studier bakom sig. Hon är dock inte klar med sina studier eftersom hon inte avslutat arbetet med sin kandidatuppsats. När hon är klar med uppsatsen är hon färdig samhällsvetare. Hon har även läst en turistutbildning på Komvux. Tidigare har Linda haft en rad olika sommarjobb och kortare anställningar, bland annat på en turistbyrå, apotek och café. Hon har även haft en praktikplats som informatör i Frankrike under sex månader. Det sista jobbet hon hade var som flygvärdinna, men hon blev arbetslös eftersom flygbolaget gick i konkurs. Nu skriver hon på sin kandidatuppsats och söker jobb.

Oskar (arbetslös i 6 månader)

Oskar är 37 år gammal och har varit arbetslös i sex månader. Oskar är som han uttrycker det uppvuxen i en ”vanlig svensk familjesituation”. När Oskar var 14 år tog han sitt första sommarjobb på posten. Sedan dess har han haft en rad olika arbeten bland annat på kontor. Oskar har en fyraårig utbildning bakom sig på högskole- universitetsnivå. Han har läst ekonomisk historia, antikens kultur och samhällsliv, drama och utbildat sig till multimedia producent. Sen tolv år tillbaka har Oskar jobbat med medierelaterade yrken, bland annat på lokal TV med TV produktion och som fotograf. De sex månader som Oskar varit utan anställning nu är det längsta tid han erfarit som arbetslös.

Mats (arbetslös i 12 år)

Mats är 29 år gammal och har vuxit upp med sin mamma, pappa och två bröder i en liten ort i södra Sverige. Mats bestämde sig för att sluta skolan vid 16 års ålder då han fick anställning på ett slakteri. Efter ett år som slaktare blev Mats uppsagd på grund av nedskärningar på slakteriet. Nu bor Mats i Malmö, han är ensamstående och har läst in sina gymnasiebetyg på Komvux. Mats påbörjade även en högskolekurs men dessa avslutades aldrig och för tillfället växlar han mellan att vara arbetssökande till olika praktikplatser som arbetsförmedlingen tilldelar honom.

Kajsa (arbetslös i 9 år)

Kajsa är en 37-årig fränskild kvinna som bor i Malmö. Kajsa började jobba inom restaurangbranschen efter sju års grundskola. Kajsa har tre barn, varav två bor hemma hos henne. Den äldsta flickan är 17 år och bor med sin pojkvän i en annan stad. De två andra barnen är en flicka på 12 år och en pojke på 15 år. Kajsa har varit arbetslös sedan 1995 och har ådragit sig förslitningsskador i rygg och axlar efter att tillsammans med sin dåvarande man drivit en restaurang i 7 år. Den såldes i samband med skilsmässan 1995. I dag är Kajsa långtidsarbetslös och försörjer sig på socialbidrag. Hon arbetar korta perioder, när hon inte har för ont i kroppen, på olika praktikplatser.

Per (arbetslös i 12 år)

Per är 35 år, fränskild och utan barn. Han gick nioårig grundskola, men gick inte omedelbart vidare på någon utbildning på grund av skoltrötthet. Han arbetade därefter med lite ströjobb men började sedan i skolan igen och slutförde en arbetsmarknadsutbildning som motsvarar en treårig gymnasieutbildning. Därefter har Per gått en del kurser på kvällar och helger. Han har

nu varit långtidsarbetslös sedan 1992. Per har under sitt yrkesverksamma liv haft en rad jobb inom olika branscher. Han har bland annat arbetat som lokalvårdare, ekonomibiträde samt jobbat på tvättereri och byggt elskåp. Då Per blev uppsagd arbetade han med datasupport. Detta yrke hade han då utfört under en längre tid, både i Sverige och i Danmark.

Yvonne (arbetslös i 11 år)

Yvonne är 47 år och bor i Malmö tillsammans med sin man och sin son som är tio år. Hon har gått nioårig grundskola och påbörjat en tvåårig ekonomisk linje som hon på grund av skoltrötthet hoppade av efter ett år. Yvonne har jobbat som kontorist i hela sitt yrkesverksamma liv. Hon började som expeditionskontorist, där hon jobbade i 15 år. Sedan började Yvonne på ett mindre läkemedelsföretag, som receptionist och växeltefonist. På läkemedelsföretaget arbetade hon fram till konjunktursnedgången -93 då hon blev uppsagd och har sedan dess varit arbetslös. Då Yvonne blev uppsagd var hon gravid och bestämde sig därför för att stanna hemma en period för att ta hand om barnet.

Calle (arbetslös i 1 år)

Calle är 26 år gammal och kommer från en ort söder om Malmö. Efter att ha gått ut gymnasiet pluggade han två år i Karlskrona. Calle läste ADB-programmet (Administrativ databehandling) i Karlskrona. Sedan läste han två år på en kvalificerad yrkesutbildning, nätverksteknik. Sedan år 2000 har han bott i Malmö. Han har varit sambo sedan -99 och har en son som är två år. När Calle var färdig med sin utbildning jobbade han på ett byggnadsföretag i cirka ett år. Därefter fick företaget ekonomiska problem och Calle blev uppsagd. Han jobbade därefter i faderns företag som plåtslagare men tröttnade på detta eftersom det inte var det han ville syssla med. Calle var arbetslös i ett år och fick sedan ett nytt databehandlingsjobb som han trivdes med. På grund av nedskärningar blev dock Calle uppsagd även på detta arbete. Han har nu varit arbetslös i ett år.

Pia (arbetslös i 1 år)

Pia är 21 år gammal och kommer från ett litet samhälle på landsbygden. Efter tre år på det samhällsvetenskapliga programmet på gymnasiet arbetade Pia ett år på ett ålderdomshem. Därefter åkte hon till Spanien och jobbade som bartender/servitris i ett år. Sedan hemkomsten för ett år sedan har Pia varit arbetslös. Pia menar att skälet till att hon blev arbetslös var att hon arbetade för mycket under sin utlandsvistelse. Hon blev sjuk på grund av för hårt tempo på restaurangen, nu vill Pia vila upp sig.

9. REDOVISNING OCH ANALYS AV EMPIRISKT RESULTAT

9.1 Tema ett: Arbetslivsbakgrund och utfasning till arbetslöshet

Intervjupersonernas arbetslivsbakgrund och utbildning varierar markant. Sex av de åtta har minst gymnasieutbildning bakom sig medan två personer saknar gymnasieutbildning. Av de resterande intervjupersonerna har två slutfört utbildning på universitetsnivå medan två påbörjat universitetsstudier men inte slutfört dem till en examen. Det är dock stor skillnad mellan de två sistnämnda då Mats endast fullgjort nio högskolepoäng medan Linda studerat i sju år och endast har sin kandidatuppsats kvar.

Samtliga intervjuade har haft arbete, men längd och form av arbete skiljer sig åt. Linda, Mats, Pia och till viss del Calle har endast haft kortare anställningar och ströjobb. Kajsa, Oskar, Per och Yvonne däremot har haft ett fast arbete under större delen av sitt yrkesverksamma liv. Ytterligare former av sysselsättning har varit olika praktikplatser som arbetsförmedlingen tilldelat några av våra intervjupersoner.

Flertalet av intervjupersonerna har hamnat i långtidsarbetslöshet på grund av nedskärningar och dålig arbetsmarknad. Vissa av dem drabbades redan i början av 90-talet då arbetsmarknaden stagnerade. Yvonne reagerade starkt då hon fick beskedet om uppsägning. Att hon inte skulle få ha kvar sitt jobb kom som en chock. Hon hade arbetat för företaget i 15 år och kände sig sviken när hon fick gå: ”jag tyckte att jag ställt upp för företaget och det här var då tacken... jag blev så arg att jag gick direkt in och packade mina saker”. Telefonen ringde och jag svarade inte ens. Jag kände mig sviken och besviken”.

Även för Per kom beskedet om uppsägning som en chock. Speciellt med tanke på att det enligt honom var personal med mycket kompetens som fick gå först. De som blev kvar blev väldigt förvånade att de fick vara kvar: ”Dom sa typ att herregud varför ska dom sparka er, det är ju bättre vi får gå.” Det är ni som har kompetensen”.

Pia vantrivdes på sitt arbete och tog därför själv beslutet att säga upp sig. Hon kände sig utnyttjad och utarbetad. För Kajsa däremot var det inte självmant att sluta lönearbeta. Hon och hennes dåvarande man ägde och drev en restaurang som försattes i konkurs, följderna blev att verksamheten såldes och därmed stod Kajsa utan jobb.

För Oskar var beskedet väntat eftersom han hört talas om neddragningarna. Han blev inte förvånad då han blev uppsagd men han kände stor oro inför sin framtida situation då konkurrensen om jobben inom mediabranschen är hög. Han tror att arbetsmarknaden och tillgång på arbete går i vågor, någonstans skymtas ett visst hopp hos Oskar om att få ett nytt arbete. Även för Linda var beskedet väntat, flygbolaget hon arbetade för hade gått dåligt under en längre tid, så beskedet kom inte som någon chock. Mats var 17 år när han blev uppsagd på slakteriet. Många fick gå och eftersom han var en av de senast anställda var uppsägningen väntad. För Calle var uppsägningen inget större nederlag. Det projekt, inom vilket han var anställd lades ned av ekonomiska skäl. Han var inte orolig för framtiden när han fick gå. Han kände att han hade framtiden för sig.

Resultat

Giddens menar att människor i det moderna samhället skapar sig en självidentitet reflexivt. Denna bygger på individens biologiska berättelser som ständigt går igenom förändringar. I den process där självidentitet skapas och upprätthålls ingår upplevelser och berättelser om förfluten tid, nutid, framtidsvisioner och planer. Genom den process i vilken självidentitet skapas ingår interpretationer av det förflutna och planering inför framtiden. Hur individens livssyn och livsstil ser ut samt hur de ser på sin framtid är avgörande för hur deras självidentitet kommer att reflexivt utvecklas och i slutändan te sig. (Giddens 1991) Våra intervjupersoner visade alla exempel på hur en individs biologiska berättelse kan få en stark vändning. Denna vändning kan te sig olika. För någon kom uppsägningen som en chock medan en annan själv valde att säga upp sig, beslutet eller beskedet innebar en förändring i våra intervjupersoners liv. De har alla nu erfärit att den bana de färdas på gör en tvär sväng då de mist eller lämnat sina arbeten. I deras biologiska berättelser påbörjas ett kapitel där de tvingas bejaka sig själva utanför arbetsmarknaden. De tvingas ändra sina planer vad gäller framtiden och framtida yrken. I och med detta förändras deras biologiska berättelse och deras självidentitet utvecklas reflexivt parallellt med detta. Hur de ser på sin framtid och på sig själva varierar: De som varit arbetslösa under längst tid har svårt att utveckla konkreta mål för framtiden och de har svårt att bygga upp en ny självidentitet. De som är yngre och nyligen hamnat i arbetslöshet har starkare självkänsla och en ljusare syn på framtiden. Hur våra intervjupersoners biologiska berättelser kommer att utvecklas varierar eftersom de alla har mycket olika utgångspunkter och befinner sig i olika skeden i livet. Några har inte brutit med sin självidentitet som yrkesarbetande individ medan andra ser på sig själva som värdelösa, som ingen vill anställa. Någon kan tänka sig att ta vilket arbete som helst, som exempelvis

Kajsa, medan Linda och Calle strävar efter att få ett respekterat arbete som stämmer överens med deras utbildning. Vi kan konstatera att alla våra intervjupersoners livsberättelser tagit en vändning i och med att de förlorade eller slutade på sina respektive arbeten.

Efter att ha tagit del av dessa beskrivningar av våra intervjupersoners bakgrund samt utfasning till arbetslösheten kan vi se att deras identitet förändrats med uppsägningen samt påverkas av det moderna samhälle de idag lever i. I och med att de reflexivt skapar en ny identitet i ett modernt samhälle präglad av expertsystem och sekularisering blir den bana de färdas på extra krokig. Det ställs högre krav på individens självständighet och att lyckas i samhället. Då identiteten förr i hög grad präglades av tidigare generationers vanor, livsstilar och yrkesval så ställdes inte lika höga krav på individens personliga och sociala utveckling. Man följde föräldrarnas fotspår och den traditionella kulturen förändrades inte i lika hög grad som idag. I den moderna världens villkor måste emellertid självet utforskas och konstrueras som en del av en reflexiv process. Den ”nya självkänslan” som man bör skaffa sig efter att man som i våra intervjupersoners fall förlorat jobbet kan bana väg för nya sociala former. Den process som innebär att ”gå tillbaka till sina tidigare erfarenheter” är en del av den reflexiva mobiliseringen av självidentiteten. (Giddens 1997:45) Vilken identitet våra intervjupersoner utvecklat och för tillfället innehar har formats av innehållet i deras biologiska berättelse. Att detta innehåll nu kantas av arbetslöshet, uppsägning och nederlag gör att det kan vara svårt att skaffa sig en ny stark självkänsla.

Det finns stora variationer i våra intervjupersoners berättelser angående hur de hanterade uppsägningen och sin situation som arbetslös. För någon beror nederlaget inte på själva arbetslösheten i sig utan på omgivningens tolkning av deras situation, medan andra var mycket besvikna vid beskedet om uppsägning och såg detta som ett stort nederlag. Vi kan härmed konstatera att identiteten hos våra intervjupersoner ser helt olika ut trots att de alla innehar ett kapitel av arbetslöshet med sig i sin biologiska berättelse. Hur våra intervjupersoner ser på sig själva samt hur omgivningens bild av dessa långtidsarbetslösa personer ser ut är något vi kommer att behandla mer utförligt i kapitel 11.3. Vi kommer nu att ytterligare närma oss problematiken angående långtidsarbetslöshet genom att studera hur våra intervjupersoner upplever sin situation idag jämfört med den dag de blev arbetslösa.

9.2 Tema två: Upplevelser av långtidsarbetslösheten från då till nu

I följande tema kommer vi att belysa våra intervjupersoners upplevelser av långtidsarbetslösheten från den dag de blev arbetslösa fram till idag. Går det att urskilja några förändringar hos intervjupersonerna känslomässigt och hur de strukturerar sin vardag under den tid som gått sen de förlorade sin anställning? Har arbetslösheten påverkat deras självkänsla märkbart?

När Calle blev arbetslös första gången, såg han det som en ledighet. Han hade nyligen avslutat sin militärtjänst och tyckte det var skönt att komma hem till föräldrahemmet och bara koppla av och slippa ansvar. När det sedan gått ett flertal veckor upplevde han en stor tristess i sin vardag, eftersom han saknade både struktur och mål för dagen. Andra gången Calle blev arbetslös kände han stor press redan från början att så snart som möjligt hitta ett arbete. I dag har han varit arbetslös i sju månader och känner stor press både på sig själv och från sin omgivning att få ett arbete. Calles självkänsla har inte försvagats. Han tror på sig själv och vet att han är kompetent. Calle är därför hoppfull inför framtiden och tror att han kan komma ut på arbetsmarknaden inom en snar framtid.

Yvones självkänsla har försvagats markant på grund av hennes långa tid utanför arbetsmarknaden. Självkänslan har enligt henne själv försvagats ytterligare på grund av arbetsförmedlingens negativa inställning till hennes möjligheter att åter komma ut på arbetsmarknaden. ”...då det är många sökande så finns det ju dels de som är yngre än vad jag är, som kanske inte har barn, och inte varit ifrån arbetsmarknaden lika länge som jag, man är ju lite sådär arbetssällad”. När Yvonne blev uppsagd hade hon dock inga problem med att fylla sin dag. Hon väntade barn och tog hand om hemmet, medan hennes man arbetade heltid. När hon vant sig vid situationen som långtidsarbetslös trivdes Yvonne bra med att gå hemma och hade en struktur på sin vardag. Men då hennes man blev sjukpensionerad efter att Yvonne varit arbetslös i tio år kände hon en dragningskraft tillbaka till arbetsmarknaden. Detta berodde främst på den ekonomiska ansträngning som hennes mans sjukpension resulterade i.

Mats var från början optimistisk och trodde på sig själv vad gällde att få ett arbete inom en snar framtid. Som 17-åring tog han lätt på sin arbetslöshet och menade att det ”fixar sig alltid”. Han var inte deprimerad utan tyckte till och med att det var ”roligt” att gå och stämpla. Dessutom tyckte Mats att det var skönt att kunna sova ut på morgonen. Efter en tid började Mats känna av arbetslöshetens negativa sidor. Dagarna började flyta samman och nu efter att

ha varit arbetslös i tolv år ser han på sin situation som hopplös. Hans långa period som arbetslös har lett till att Mats idag är deprimerad och har låg självkänsla.

Kajsa som varit arbetslös sedan 1996 befinner sig i en obekväm situation. Eftersom hon har förslitningsskador på rygg och axlar har hon varit tvungen att sluta arbeta. Till en början tyckte Kajsa det var skönt att vila upp sig men nu vill hon ut på arbetsmarknaden igen och kan tänka sig vilket arbete som helst. Kajsa är medveten om att hennes förslitningsskador innebär en begränsning av vad hon kan arbeta med samt att det ger henne försämrade chanser att bli anställd av en arbetsgivare. Detta bidrar till en försämrad tro på sig själv.

”...vem skulle vilja anställa mig? Om jag själv var en arbetsgivare skulle jag aldrig anställa mig. Jag har ju ont överallt, så jag klarar ju inte av att göra så mycket”. I dag har hon trots sin problematiska situation inga problem med att få tiden att gå. Hon sköter hemmet och deltar i ett projekt för arbetslösa kvinnor.

Resultat

Enligt Ali Wacker förändras inställningen till arbetslösheten med tiden (Wacker i Davies & Esseveld 1988:123). Efter att först ha fått det mer eller mindre chockartade beskedet att man förlorat sitt jobb väntar en tid av återhämtning. Om de arbetslösa inte lyckas få ett nytt arbete inom en snar framtid kan det leda till att personen i fråga ger upp hoppet. Jahoda beskriver liknande processer. (Jahoda 1982) Hon menar att den arbetslösas iver med att från början leta intensivt efter ett nytt arbete, men att detta sedan avtar om inte sökandet ger något resultat. Följden blir ökad stress, nervositet och maktlöshet tills de arbetssökande slutligen ger upp och blir apatiska. Davies och Esseveld fann utifrån den undersökning de utförde att processen efter beskedet är mer komplex än vad Wacker och Jahoda presenterar. De fann att reaktionerna varierade markant mellan olika personer (i deras fall kvinnor) beroende på vilken situation de befann sig i. (Davies & Esseveld 1988:123) Vi fann att några av våra intervjupersoners upplevelser och beteende stämmer överens med det Wacker och Jahoda påstår. Men vi kan i linje med Davies och Esseveld instämma med att det inte går att dra generella slutsatser då våra intervjupersoner visar mycket varierande upplevelser i sin arbetslöshetsprocess. Mats upplevelser av sin långtidsarbetslöshet kan tydligt liknas med Wacker och Jahodas resonemang. Efter att ha varit utan arbete under en sådan lång period som 12 år ger han intryck av såväl maktlöshet som apati. Kajsa som även hon varit arbetslös under en mycket lång period motsäger dock denna tankegång. Hon har efter sju år som arbetslös fortfarande struktur på sin vardag men känner sig pressad av sin dåliga ekonomi.

Kajsa vill gärna arbeta men har inga problem med att fylla sin dag och har inte hamnat i något apatiskt tillstånd. Detta kan, trots ekonomiska problem, bero på att hon har en mer strukturerad vardag och trivs med att sköta sitt hem och sina barn.

Yvonne har stora svårigheter med att återvända till arbetsmarknaden efter att inte ha arbetat på tio år. I och med detta skapas en komplicerad paradox. Yvonne trivs hemma men pengarna räcker inte och hon känner därför en dragning tillbaka till arbetsmarkanden. Hon vill börja arbeta igen, helst inom den bransch hon har tidigare erfarenhet av. Efter bemötandet som Yvonne fick på arbetsförmedlingen där man beskrev henne som chanslös på arbetsmarknaden frågar hon sig nu om hon någonsin kommer att arbeta igen.

Vändningen som uppkommer i en persons liv när han eller hon blir arbetslös kan som vi visade i föregående stycke te sig på olika sätt. Hur vändningen påverkat dem beror i hög grad på ålder samt längd på arbetslösheten. De yngre har många år framför sig att utvecklas och ta steget ut på arbetsmarknaden. De uppfattar sig fortfarande som attraktiva på arbetsmarknaden och har många år kvar att arbeta, vilket gör dem mera hoppfulla. Men en så enkel förklaring räcker inte eftersom problematiken är mer komplex än så. Hur arbetslösheten påverkar dem visar sig också ha med längden på arbetslösheten att göra. Mats är endast 29 år gammal men har redan varit arbetslös i 12 år. I hans fall framstår åldern som en extra tung belastning. Han är fortfarande ung och borde därmed vara mer attraktiv på arbetsmarknaden. Att han varit arbetslös under så lång tid upplevs som en extra stor skam. Han befinner sig i en utdragen arbetslöshetsprocess vilket har gjort att han allt mer förlorar tron på sig själv och hamnar i en passiv rytm med minskad handlingskraft.

Det kan idag vara svårt att finna en plats och en position i samhället. Giddens menar att individualisering och personlig utveckling allt mer står i fokus i dagens samhälle och det ställs allt högre krav på de unga individer som ska ta sig ut på arbetsmarknaden. ”Vi är inte vad vi är utan vad vi gör oss till.” (Giddens i Stojanovic 2001:26) Att hitta den rätta vägen till ett arbete kan vara en mycket svår process som fallet Mats visar. Individer socialiseras inte in i yrkeskategorier och klasser som förr utan idag handlar det om att utveckla individuella livsmönster. Denna utveckling kan skapa problem eftersom den leder till osäkerhet och sårbarhet hos de som hamnar utanför arbetsmarkanden. ”Deras försök att hitta sin plats och roll i samhället och utveckla sin egen självförståelse försvåras av att de har svårt att känna igen sin duglighet, sin status och sina möjligheter.” (Stojanovic 2001:26) Utifrån fallet Linda

kan man se problematiken med att hitta sin plats och roll i samhället. Hon har en lång utbildning bakom sig och har därför en rad krav vad det gäller att söka nya jobb. Hon kan inte tänka sig att söka vilket jobb som helst utan vill ha ett arbete där hon kan utvecklas både i sin yrkesroll och som människa. Man kan tolka detta som att Linda vill ha ett yrke som ger henne en viss status. Trots att hennes självförtroende inte är särskilt bra vad det gäller att ta steget ut i arbetslivet så känner hon sig ändå förtjänt av ett som hon kallar det ”riktigt” jobb. Detta beror på att hon har studerat i sju år och därmed vill se sig själv i en respekterad yrkesroll.

Kajsa däremot har ingen utbildning och hamnade i långtidsarbetslöshet efter sin skilsmässa, försäljningen av restaurangen och de skador hon ådrog sig under sitt yrkesliv. Därav har hon, jämfört med Linda en helt annan syn på sin situation och hon kan tänka sig i stort sett vilket arbete som helst. I hennes fall är inte status något att eftersträva; Hon vill helt enkelt vara sysselsatt. Självidentiteten för Kajsa finns delvis kvar i den yrkesidentitet som hon byggde upp under de år som hon arbetade, men identiteten som yrkesarbetande kvinna försvinner allt mer. Utifrån intervjupersonerna Linda och Kajsa kan vi även denna gång föra in aspekterna ålder och längd på arbetslösheten. Förutom det faktum att de har olika visioner och syn på status, duglighet och möjligheter inför framtiden har de även mycket olika biologiska berättelser med sig i bakgrunden. Ju längre tiden går desto mindre kräsen blir Kajsa i val av arbete. Linda däremot har inte lika lång arbetslöshetserfarenhet och känner inte av samma behov av att hitta ett arbete som Kajsa gör. Hon menar att hon har tiden för sig.

Efter att ha analyserat hur våra intervjupersoners upplevelser förändrats över tid kan vi konstatera att det inte går att finna några generella mönster utifrån deras berättelser. Några av våra intervjupersoner har utan större problem funnit alternativ till att vara sysslolösa i arbetslösheten, de har en struktur på sin vardag och har på sätt undvikit att hamna i ett apatiskt tillstånd. Detta kan exempelvis urskiljas hos Yvonne och Kajsa som tack vare en ordnad struktur och mål för dagen undviker att dagarna känns meningslösa och flyter samman. Om man som i Mats fall saknar en vardaglig struktur och ett mål för dagen finns det större risk att känna sig meningslös och hamna i depression.

Utifrån vår undersökningsgrupp kan vi se att självkänslan sjunker med tiden som arbetslöshetsprocessen fortlöper. Vi kan i flera fall utläsa en stor iver att söka ett nytt arbete, men ju längre tiden går desto mer sjunker såväl iver som självkänslan. Detta kan bero på att

de kommer till insikt med att ju längre tiden går desto mindre blir deras chanser att någonsin komma ut på arbetsmarknaden igen. Detta är något som visar sig tydligt i Yvones fall.

Efter denna reflektion kan det konstateras att långtidsarbetslöshet i sig inte behöver innebära dålig självkänsla. Den dåliga självkänslan är något som uppkommer i och med att man reflexivt skapar sig en identitet på sin bana genom vardag och i mötet med omgivningen och olika myndigheter. Då man under denna process upptäcker att man inte kan få en plats på arbetsmarknaden samt blir bemött på ett nedvärderande sätt sjunker självkänslan successivt. Ju längre banan som långtidsarbetslös sträcker sig, desto större är risken att självkänslan sjunker.

9.3 Tema tre: Självdefinition

I följande tema behandlas intervjupersonernas egen syn på sin identitet. Ser våra intervjupersoner på sig själva som arbetslösa eller hur väljer de att definiera sig? Hur tror intervjupersonerna att omgivningen ser på deras livssituation och hur ser de själva på andra som befinner sig i samma situation?

Linda känner och definierar sig som arbetslös. Hon vill dock inte förknippas med dem som hon kallar ”verkligt” arbetslösa och hon försöker hålla sig sysselsatt med olika former av aktiviteter under dagarna. Hon har fått dispens från arbetsförmedlingen beträffande studier och går på A-kassa trots att hon samtidigt läser en kvällskurs på högskolan. Dessutom ingår hon i arbetsförmedlingens projekt trygghetsrådet och tar datakörkort. Eftersom hon sysselsätter sig med olika former av aktiviteter gör detta att hon känner sig kliven inför sin situation och varken kan identifiera sig som yrkesarbetande, student eller arbetslös ”...jag står någonstans mittemellan”.

Oskar definierar sig som arbetslös och upplever sin situation som mycket obehaglig. När intervjuaren frågade hur länge han varit arbetslös svarade han fyra månader. Detta uppfattade intervjuaren som märkligt eftersom han ingick i ett projekt för långtidsarbetslösa och ställde därmed frågan igen varpå Oskar räknade och kom fram till att ”...Jo det räknas jag som, jo sex månader är det”. Oskar har aldrig varit arbetslös tidigare och han tror att det finns olika sätt att hantera arbetslösheten på ”arbetslös är ju inte samma sak som att man är sysslolös...man skapar sig ju egna program. Oskar ser till att hålla sig aktiv och han söker hela tiden nya jobb.

Per, Mats, Kajsa och Yvonne känner sig som långtidsarbetslösa och långt ifrån arbetsmarknadens kärna. Yvonne, Per och Kajsa har till och med gett upp hoppet om att någonsin få ett jobb igen. Yvonne talar om sin långtidsarbetslöshet utifrån hur arbetsförmedlingen ser på henne och hennes situation ”...när man hela tiden får höra, ja framförallt från arbetsförmedlingen, att man befinner sig så långt ifrån arbetsmarkanden så kan man ju inte annat än se sig själv som långtidsarbetslös”

Kajsas syn på sin situation skiljer sig från de andras. Hon drar sig inte för att benämna sig själv som långtidsarbetslös, utan kallar sig hellre för det än för sjukskriven och poängterar att hon inte vill leva på samhällets pengar. Eftersom hon inte bara är arbetslös, utan dessutom lider av arbetsskador i rygg och axlar, frågade intervjuaren om hon är sjukskriven men Kajsa svarade bestämt att hon ser på sig själv som långtidsarbetslös. ”Fast jag tycker inte om folk som utnyttjar systemet. Sånt gillar inte jag, jag jobbade i stället.” Hon är medveten om sin situation men vill göra klart att hon önskar att hon levde under annorlunda förhållanden och hade ett arbete.

Calle ser inte på sig själv som långtidsarbetslös ”Jag vet om att jag kommer att få ett jobb, frågan är bara när”. Pia har samma inställning. Hon ser inte på sig själv som långtidsarbetslös utan snarare som ”ledig”. Det hon upplever som mest påfrestande är omgivningens press. Hon blir stressad av att människor hela tiden frågar vad hon gör eller varför hon inte arbetar.

Resultat

Det finns en varierad uppfattning bland de åtta intervjupersonerna beträffande identifieringen med andra arbetslösa. Pia upplever inte sig själv som långtidsarbetslös utan ser det som ett problem att andra stämplar henne som detta. Linda utgår ifrån arbetsförmedlingens definition av långtidsarbetslöshet och är väl medveten om att hon stämmer in på denna benämning. Hon placerar med andra ord sig själv, till skillnad från Pia, i ”långtidsarbetslöshetsfacket” utifrån den byråkratiska kategoriseringen som arbetsförmedlingen använder sig av. Hennes personliga åsikt är dock att hon inte riktigt passar in bland dem som är långtidsarbetslösa. Hon ser i stället sig själv som aktiv och identifierar sig inte med de ”soffliggare” vilken är benämningen hon använder för de ”verkligt långtidsarbetslösa”.

Giddens talar om att den identitet som individen reflexivt utvecklar skapar en bana för individen tvärs igenom modernitetens olika institutionella ramar. Vi kan utifrån ovanstående resonemang se att våra intervjupersoner alla kommit i kontakt med modernitetens

institutionella ramar på ett eller annat sätt. I interaktionen med andra i samhället skapar de en bild av sig själva, dels utifrån hur de ser på sig själva, dels utifrån hur andra ser på dem. Blumer menar att människor möts och interagerar i "joint actions", en process där vi tolkar andra samt blir tolkade av andra. Då vi tolkar andras handlingar anpassar vi även automatiskt våra handlingar efter hur andra agerar. Det är i samspelet med andra och i interaktionen med omgivningen som den arbetslösa individen ska forma en realistisk bild av sig själva och om sina möjligheter att i framtiden kunna få ett arbete. Våra intervjupersoner skapar i denna process en bild av sig själva utifrån de människor de kommer i kontakt med, exempelvis vänner, familj och handläggare på arbetsförmedlingen. Omgivningen påverkar sedan deras syn på sig själva och därmed även deras väg mot självförsörjning.

Oskar, Calle, Pia och Linda identifierar sig inte med rollen som långtidsarbetslös. Att de varit arbetslösa relativt kort tid påverkar deras identifiering och självbild. De innehar fortfarande i viss mån rollen som student eller yrkesarbetande och har därmed inte trätt in i rollen som långtidsarbetslös. De har tidigare kunnat identifiera sig med en person som har ett yrke eller position i samhället och då de hamnar i marginalen tvingas de hantera omgivningen förändrade syn på dem. I deras egna ögon är de fortfarande väl förankrade i samhället men i takt med att tiden går påverkas de allt mer av sin marginaliserade situation. De ser själva annorlunda på sin situation jämfört med hur omgivningen betraktar- och kategoriserar dem. Trots att de inte vill identifiera sig med omgivningens bild av långtidsarbetslösa och stereotypen kopplat till detta märks det tydligt att de i hög grad påverkas av den.

Mats, Per, Kajsa, Yvonne identifierar sig däremot med rollen som långtidsarbetslösa. Identifieringen förstärks i och med att omgivningen tolkar deras situation som svår. De har befunnit sig utanför arbetsmarknaden under så lång tid att det är svårt att hitta en väg tillbaka. Detta innebär att deras identitet inte längre är förknippad med en yrkesroll utan med långtidsarbetslösheten. De drömmer om ett nytt jobb men har utvecklat en negativ självbild som gör att de har svårt att se sig själva i en yrkesroll. Om man hade intervjuat dessa personer då de precis förlorat jobbet hade förmodligen bilden sett annorlunda ut. Deras livssituation har nu förändras märkbart i och med att de befunnit sig i arbetslösheten under så lång tid. Både de själva och deras omgivning uppfattar dem som marginaliserade, något Per vant sig vid i så hög grad att han är redo att förtidspensionera sig redan vid 35 års ålder.

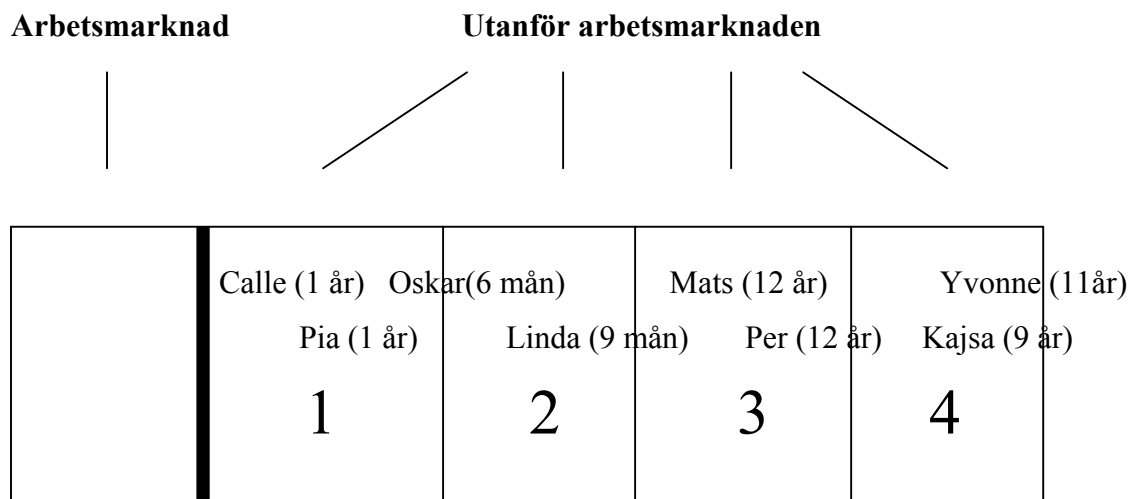
Vi kan därmed ta fasta på det Giddens påpekar angående självidentiteten. ”Självidentitet är inget specifikt drag- eller ens en samling specifika drag som individen besitter. Självidentiteten är självet så som det reflexivt uppfattas av personen utifrån hand eller hennes biografi”. (Giddens 1991:68) Detta resonemang stämmer i den bemärkelse att individer hela tiden går igenom förändringar och att identiteten påverkas av detta. Vi kan utifrån våra intervjupersoners berättelser konstatera att alla åtta påverkas av omgivningen, dock i olika grad. Pia, som har varit arbetslös i ett år på grund av att hon är utarbetat efter sin vistelse i Spanien, är relativt harmonisk i sin situation som arbetslös. Att hon har en relativt avslappnad inställning till sin arbetslöshet framkommer bland annat av att hon själv kallar sig ledig istället för arbetslös. Omgivningens bedömning får henne emellertid att i viss mån känna sig hopplös i sin situation. Hon vill inte jobba för tillfället. Men människor i hennes omgivning ser henne som lat vilket Pia blir stressad av. Den stereotyp som vi nämnt ovan i avsnitt 6.2 angående att de som inte arbetar är oengagerade och lever på samhällets skattepengar och därmed ”suger ut” de människor som arbetar finns härmed närvarande. Människor i Pias omgivning har en kritisk inställning till hennes livsstil, och hon konfronteras ständigt med frågor och påståenden som; ”vad gör du? du gör ju ingenting!, ska du inte jobba?” Pia är trött på denna inställning hos omvärlden och hon anser inte själv att hon stämmer överens med den stereotyp som finns angående arbetslösa. Därmed kan man i detta sammanhang även dra vissa paralleller till marginaliseringsbegreppet. Pia har inte för tillfället någon förankring till arbetslivet eftersom hon behöver vila upp sig. Hon befinner sig därmed i arbetsmarkandens periferi men med detta inte sagt att hon upplever sig som marginaliserad. Hon befinner sig i en position då hon av omgivningen förväntas delta men då hon nu valt att inte lönearbeta (för tillfället) uppfattas hon som marginaliserad av omgivningen på grund av att hon inte lever utifrån de normer som befinner sig i linje med hennes position. Pia själv är dock positiv inför sin framtida situation och tror sig få ett jobb om hon bara försöker. Pia uppfattar därmed inte sig själv som marginaliserad i samhället.

Yvonne, som har varit arbetslös i elva år på grund av nedskärningar på olika arbetsplatser, upplever sig långtidsarbetslös och upplever att hon befinner sig långt ut i arbetsmarkandens periferi. Det är inte minst hennes erfarenheter hos arbetsförmedlingen som fått henne att skapa denna bild av sig själv. På arbetsförmedlingen får hon höra av handläggare att hon befinner sig långt från arbetsmarknaden, något som leder till att hennes självbild försvagas och att hon blir väl medveten om att hon befinner sig i en svår situation. Den identitet som Yvonne bär med sig efter elva år som arbetslös har utvecklats reflexivt. När hon nu kommer i

kontakt med omgivningen bär hon med sig denna bedömning av sig själv. Det blir i och med en så lång tid som arbetslös svårt för Yvonne att skapa en realistisk bild av sig själv. Hennes långa tid som kontorist och de erfarenheter hon fick med sig från tidigare yrken upplevs som allt mer avlägset, i stället ser hon sig nu som en individ långt ut i periferin. Den identitet som Yvonne nu bär med sig i såväl privata som formella sammanhang präglas av det nedvärderande bemötande hon stött på ute i samhället. Då hon blir definierad av andra som inte bara arbetslös utan även marginaliserad formar hon en negativ självbild. Yvonne upplever sig därmed som arbetslös och marginaliserad. Det har dock ännu inte gått så långt att hon känner sig utslagen. Resultatet av mötet mellan Yvonne och arbetsförmedlingen i det här fallet har lett till att Yvonne upplever sig ännu mer förskjuten i arbetsmarknadens periferi.

Efter att ha tagit del av våra intervjupersoners berättelser angående hur de ser på sig själva kan man se att de alla känner sig utpekade av både samhället (arbetsförmedlingen) och sina närmaste. Den viktigaste anledningen till att de upplever sig som värdelösa och maktlösa och blir deprimerade är på grund av att de ser på sig själva med omgivningens ögon. Enligt omgivningens ofta fördömande syn på arbetslöshet anses de vara lata, folkskygga och rädda för att jobba. Alla våra intervjupersoner har en önskan om att bli respekterade av omgivningen samt att få frihet och kontroll över sina liv. Det som de först och främst fokuserar på är att få ett arbete. För vissa ser framtiden ljus ut och de anser själva att de befinner sig nära arbetsmarknaden. För andra är vägen tillbaka till arbetsmarknaden lång.

Figur 1. Figuren nedan visar dels hur våra intervjupersoner ser på sig själva i sin arbetslöshetsituation, dels hur långt ifrån arbetsmarknaden de upplever att de befinner sig. Siffrorna inom parentes visar längd på arbetslöshet.

1. Hoppfull inför att få ett arbete
2. Känner oro inför framtiden
3. Ser hopplöst på sin situation
4. Gett upp hoppet

9.4 Tema fyra: Arbetslöshetens nackdelar och fördelar

I detta fjärde tema vill vi belysa de största svårigheterna med att vara långtidsarbetslös samt om det finns några fördelar med att vara långtidsarbetslös.

Mats känner sig *utanför* samhället och arbetslivet. De senaste åren har han inte haft mycket kontakt med arbetsmarknaden förutom vad det gäller vissa praktikplatser som arbetsförmedlingen tilldelat honom. Eftersom han bara haft tillfällig sysselsättning kommer han aldrig riktig in i någon kollegial gemenskap vilket han uppfattar som jobbigt. ”...man är ju inte där jämt och ständigt så att man kommer inte in i gänget alltså.” Det är tydligt att Mats vill ha ett arbete men inte främst av ekonomiska skäl utan för att känna sig behövd och uppleva gemenskap med andra människor. Mats upplever att svårigheterna med att vara utanför arbetsmarknaden och gemenskapen i denna blir extra påtaglig innan semesterperioder. Medan andra planerar resor och dylikt lever Mats under osäkra förhållanden utan möjlighet att kunna planera resor och andra kostsamma projekt. Eftersom Mats hela tiden går från att söka jobb

till olika praktikplatser och projekt, hamnar han i en *ond cirkel* där han inte själv kan planera och styra över sitt liv. Det han helst vill är att leva ett helt vanligt "Svenssonliv" med familj, barn och arbete. Han får ofta frågor från sin omgivning "ska du inte skaffa ett jobb och en familj"? Några fördelar eller positiva aspekter av arbetslösheten går inte att urskilja utifrån Mats upplevelser, arbetslösheten har bara inneburit nackdelar för Mats.

Calle menar att *tryck och press* från omgivningen är det värsta med långtidsarbetslösheten. Om han skulle vara ensamstående och arbetslös har han bara sig själv att tänka på, men som det ser ut nu har han en familj att försörja och ett visst ideal att leva upp till, vilket han ser som stort problem. Han känner oro från sin närmaste omgivning och därför går mycket energi åt att lugna sin familj. Den enda fördelen som Calle kan se med sin situation är att han under sin första tid som arbetslös hade *tid att tänka* igenom vad han ville läsa och ägna sig åt i framtiden. Nu när han är klar med sin utbildning vill han emellertid bara ut och jobba.

Att känna sig *kränkt* är den värsta aspekten av arbetslösheten, enligt Per. Han har många gånger blivit *dumförklarad* på grund av att han är arbetslös. Många projekt som Per har kommit i kontakt med ser likadana ut och ger inget utrymme för utveckling. Inom de olika projekten är variationen mellan yrkes- och studiemässig kompetens hög, men alla utför samma uppgifter. Den vanliga undervisningen rör hur en CV bäst ska utformas "...eller lära sig hur man klistrar på ett frimärke, hallå inte har man varit ordförande och befäl och så... men då är det rätt så kränkande att få sitta och lära sig sådana saker". Per kan inte se något positivt med sin situation. Han känner sig *berövad sin frihet* snarare än att han fått mer tid till sig själv.

Även Oskar är kritisk till de olika projekt som han kommit i kontakt med via arbetsförmedlingen. Han känner sig *låst* på grund av dessa och känner stort behov av att kunna styra över sin egen tid. Oskar menar att det svåraste med arbetslösheten är att han slussas mellan dessa projekt när han egentligen vill utnyttja sin tid till att söka arbete eller andra mer betydelsefulla aktiviteter. Oskar ser inga positiva aspekter med långtidsarbetslösheten, han vill ut och jobba igen så fort som möjligt och är noga med att vårda de kontakter han har inom sin bransch.

Linda känner att *bristen på pengar* är det värsta med att vara arbetslös. Att hon inte har mycket pengar att röra sig med gör att hon känner sig *begränsad i sociala sammanhang*. Hon vill kunna gå ut och fika, köpa nya kläder och utföra andra aktiviteter som kostar pengar. Hon

menar att det sociala livet blir lidande på grund av att hon är långtidsarbetslös. Linda vill hitta ett jobb som stämmer överens med hennes kvalifikationer och där hon kan utvecklas och få stimulans inom sin yrkesroll. Hon är därmed inte beredd att ta vilket jobb som helst. Linda känner härmad att hon befinner sig i en *ond cirkel* där motivationen och självkänslan hela tiden sjunker successivt. ”...det känns som att allting bara går runt runt och man ser inget direkt ljus i det hela på nåt vis.”

En aspekt Pia tar upp är problemet med att andra människor betraktar henne som långtidsarbetslös medan hon själv inte gör det. Detta upplever hon som det mest stressande och det värsta med att vara långtidsarbetslös. Hon tycker att hennes situation är problematisk eftersom människor i hennes omgivning *dömer* henne och drar felaktiga slutsatser angående hennes situation. Exempelvis tror många att anledningen till att Pia inte arbetar beror på lathet. Personligen tycker hon att det är skönt att vara arbetslös, hon känner att hon behöver tid att *återhämta sig* efter sitt intensiva år i Spanien.

Resultat

För att på bästa möjliga sätt kunna skapa förståelse för intervjupersonernas upplevelser om vad som är det värsta med att vara långtidsarbetslös kommer vi nu att föra in Starrins så kallade ekonomi-skam modell. Flertalet av intervjupersonerna har någon gång under deras tid som arbetslösa känt att de blivit betraktade på ett nedvärderande sätt. Detta har som ekonomiskam modellen påvisar, påverkat intervjupersonernas självkänsla negativt. Konsekvenserna har blivit en viss grad av isolering från vänner och bekanta, ett sämre självförtroende och skamkänslor. Pia får exempelvis ofta frågan varför hon inte skaffar sig ett jobb. Hon känner att människor redan har bildat sig en uppfattning om hennes situation och fastställt den som skamlig och utifrån det, dömt ut henne innan hon själv hunnit förklara varför hon går arbetslös. Detta har gjort att hennes självkänsla sjunkit successivt och att hon inte längre har samma nära kontakt med sina vänner. Per känner också en form av skam inför sina vänner. Han träffar dem inte lika ofta längre, för att på så sätt slippa stå till svars över sin livssituation.

Starrin talar även om att arbetslösa känner en viss skam över att inte bidra med något till samhället. Skam är en känsla som väcks när en individ misslyckas med att uppnå ett mål eller en förväntan som ställs från omgivningen. (Starrin & Jönsson 1998:94) Det märktes tydligt på Calle att han besvärades av detta då han kände höga krav och förväntningar från sin sambos sida. Eftersom han har en universitetsutbildning förväntar hon sig att Calle ska ha ett

högavlönat arbete. Calle anser även själv att det är hans uppgift att säkerställa ekonomin i hushållet, därför känns det som ett stort misslyckande från hans sida att inte kunna åstadkomma detta.

Ekonomisk stress är ytterligare något som påverkar människor utan arbete. De får svårigheter att hantera sin vardagsekonomi och måste omvandla sina prioriteringar för att få ekonomin att gå runt. När tillgångarna plötsligt minskar leder detta till att individen isolerar sig från sina vänner och känner skamkänslor och även kan drabbas av ohälsa. (Starrin & Jönsson 1998) Detta är något som Per har fått erfara. Han har i dag psykiska besvär och har förlorat kontakten med många av sina gamla vänner.

Linda visar tydliga tecken på att vilja visa upp sin identitet genom pengar och konsumtion. I hennes fall handlar arbetslösheten till stor del om statusförlust och hon anser sig sjunka i status både på grund av att hon inte har ett jobb och att hon inte kan skaffa sig attribut som hör samman med en viss livsstil. Trots att hon är arbetslös håller sig Linda sysselsatt, men bristen på pengar ser hon som ett problem ”jag har ju nåt att göra hela tiden, hade jag fortsatt så som jag gör nu och haft en bra inkomst så hade det varit jättebra men det är ju inte så...men att få den här datakursen det är jag motiverad till, det ska bli kul att få den. Men den ger inte mer pengar, den kanske ger mig mer pengar i framtiden det är därför jag känner att det kan vara bättre att ta den nu och så utvecklas jag mer och kan säga på arbetsmarknaden att ja, jag har faktiskt läst den här datakursen också”.

Giddens menar att livsstilsval idag blir allt viktigare vid konstitueringen av självidentitet och i den dagliga aktiviteten. Då vår självidentitet struktureras verkar den reflexivt organiserade livsplaneringen som ett centralt drag i struktureringen. Betydelsen av livsstil har förändrats och Giddens anser att ”ju mer traditionen mister sitt grepp, och ju mer vardagslivet rekonstrueras mot bakgrund av det dialektiska samspelet mellan det lokala och det globala, desto mer tvingas individerna att komma fram till en livsstil bland många olika alternativ”. (Giddens 1997:13) Att vara arbetslös, kan som i Lindas fall leda till begränsningar då hon strävar efter att ha en viss image och att leva en viss livsstil som kräver förhållandevis god ekonomi. Linda hamnar i en svår situation då hon inte kan tänka sig vilka alternativ som helst till arbetslösheten. Linda är, som hon själv uttrycker det, kräsen vad det gäller att ta jobb men lider samtidigt av sin dåliga ekonomi. Detta gör att struktureringen av hennes självidentitet blir komplicerad. Då Linda nu inte hittar ett jobb känner hon psykisk stress och uteslutning eftersom hon inte kan leva upp till den status som hon eftersträvar.

De negativa faktorer som vi kunnat utläsa hos våra intervjupersoner påverkar hur de förhåller sig och agerar utifrån sin situation som långtidsarbetslös. Vi kan urskilja *skamkänslor*, *ekonomiska påfrestningar* samt att de känner *press från omgivningen*. Vidare har långtidsarbetslösheten kommit att innebära *statusförlust* som framförallt Lindas fall påvisar. Genom skam sjunker självkänslan och individen isolerar sig från omgivningen för att slippa pressen att stå till svars för sin situation. Även den ekonomiska påfrestningen kan leda till isolering då individen tvingas avstå från att delta i sociala aktiviteter och gå miste om den kollegiala gemenskap som man ofta får genom arbete. Detta kan liknas med den ”sociala karantän” som Lyttkens beskriver då en individ utsätts för en form av segregering från samhället.

Att leva som arbetslös innebär en strukturlös vardag med mycket tid som ska fyllas (Sternberg i Stojanovic 2001:103). Denna strukturlöshet kan upplevas både som frihet och frustration. Att föra en dialog med tiden är enligt Rainwaters själva grunden för självförverkligande (Rainwaters i Giddens 1997:97). Oskar och Per ser på *tiden som en knapp resurs*. De trivs inte med att slussas mellan olika arbetslöshetsprojektprojekt. Oskar vill använda sin tid till att söka jobb på egen hand och Per ser projekten som meningslösa. Calle upplevde första gången som arbetslös att tiden gav honom frihet och möjlighet att reflektera över sin situation. Vi det andra tillfället var han emellertid bara frustrerad och såg inte tiden som en tillgång. Mats vill ha sin tid uppfylld av olika projekt som exempelvis aktivitetsgarantin. Där har han möjlighet att träffa människor och Mats har en förhoppning om att via dessa projekt ta sig tillbaka till arbetsmarkanden. Det kan härmed konstateras att arbetslöshetsprojekt som upptar tid i något fall kan leda till självförverkligande hos någon, som Mats fall påvisar, medan det skapar motsatt effekt hos exempelvis Oskar. För honom är projekten tidsödande. Något som upplevs som positivt för en person kan vara negativt för en annan, vilket visar på en bred spridning angående hur olika individer upplever sin arbetslöshet.

9.5 Tema fem: Kvinnligt och manligt perspektiv

I detta avsnitt vill vi redogöra för och jämföra kvinnors och mäns syn på sin situation som arbetslösa. Har de blivit påverkade av föreställningar och normer angående de könsroller som råder i samhället?

Davies och Esseveld konstaterar det ofrånkomliga faktum att samhället idag är könsuppdelat. Under senare tid har exempelvis kvinnors oavlönade hem- och omsorgsarbete blivit allt mer uppmärksammat. Eftersom kvinnan är den som länge varit ansvarig för hemmet, påverkar detta hennes reflektion och beteende i förhållande till lönearbete. (Davies & Esseveld 1988:18)

De traditionella normer som innebär att mannen är den som ska försörja familjen och att kvinnan ska ha ansvar för den privata sfären har idag kommit att ifrågasättas. Ulrich Beck menar att de traditionella mönster som präglat vårt samhälle är på väg att förändras. Han ser en utveckling mot ett mer jämställt samhälle där kvinnor i större utsträckning gör karriär och ger sig ut i den manligt dominerade offentliga sfären. Det finns olika syn på hur långt utvecklingen gått beträffande jämlikhet mellan kvinnor och män. Det har kommit att bli en konfliktartad arena som ständigt gör sig påmind i människors dagliga liv. Beck menar dock att förändringen inte är enkel och att det är en lång väg kvar till total jämlikhet mellan kvinnor och män. (Beck 1992) Vi vill härmed utifrån ett genusperspektiv undersöka skillnader och likheter mellan våra intervjupersoner.

Calle har en traditionell syn på hur en familj ska fungera försörjningsmässigt. Han vill vara den som har det yttersta ekonomiska ansvaret för familjen. Detta trots att hans sambo arbetar heltid. För Calle har det därför varit svårt att acceptera sin situation som arbetslös. Att vara arbetslös och inte kunna försörja sin familj är något som går helt emot hans syn på familjebilden. ”Sen även med min sambo. Det är en hämmande faktor att hon har förväntningar på mig att jag ska klara detta. Så det är jättesvårt. Det är mest det psykologiska som är hämmande egentligen. Du klarar inte av att ha det på rätt sätt.” Calle har härmed höga krav på sig själv och känner press från sin omgivning. För att kunna finna harmoni i sin tillvaro, och enligt honom en komplett familjebild är Calles primära mål att få ett arbete. Utifrån hans syn på sin situation som arbetslös, kan man se att Calle och hans sambo fortfarande lever kvar i den gamla normen där mannen har det yttersta ekonomiska ansvaret. Calle ansåg att det skulle fungera bättre om de befunnit sig i en motsatt situation där Calle arbetade och hans sambo var arbetslös. Inte enbart på grund att de då skulle leva upp till familjeidealet, utan även för att hans lön skulle var högre och de borde därmed klara sig bättre ekonomiskt.

Yvonne däremot är relativt harmonisk i sin situation som arbetslös. Hon väntade barn vid den tidpunkt hon blev uppsagd och därmed riktade hon fokus på hemmet istället för att inrikta sig

på att få ett nytt arbete. Fram till den dagen hon blev uppsagd har det varit naturligt för henne att båda parter i familjen ska arbeta. Efter att chocken av att hon blivit uppsagd lagt sig kom hon dock snabbt in i rollen som ”hemmafru”. Hon vill idag få ett avlönat arbete men trivs även med att sköta hemmet.

Mats vill allra helst leva i enlighet med den traditionella familjebilden. Att leva ett Svenssonliv med stabil tillvaro, familj, lön och semester är något Mats eftersträvar. Han vill åka hemifrån på morgonen och komma hem till en familj på kvällen. Denna livsform är helt naturlig för Mats och det finns inga andra alternativ att eftersträva. Detta är en livssyn han har med sig från barndomen och hans familj gör honom ständigt påmind om att familj och arbete är den ideala levnadsformen ”...kan du inte hitta ett jobb och bilda familj och allt sånt där”. Det är tydligt att drömmen om den ideala traditionella familjebilden fortfarande påverkar honom i hög grad. Mats har nu efter sin långa arbetslöshetsperiod blivit allt mer apatisk och svårt att fylla sin tid. Det har till och med gått så långt att han isolerar sig ”sitter man hemma är det lätt att man stänger ute omvärlden, då är det bra att ha nåt att gå till”. Arbetslösheten har skapat ett tomrum i Mats liv som är svårt att fylla.

Familjen betyder mycket för Kajsa. Sedan hon blev arbetslös är hon fullt sysselsatt med att sköta hemmet och sina barn. Kajsa har en jämställd syn på kvinnors och mäns arbetssituation. Hon är uppvuxen i en familj där båda hennes föräldrar har haft ett lönearbete. För henne som varit delägare i en restaurang tillsammans med sin man, har det alltid varit naturligt att bidra med försörjning till familjen. Som ensamstående kvinna med arbetsskador får hon dock idag dra två lass, hemarbete och försörjning.

Resultat

Utifrån dessa berättelser kan noteras att invanda normer och föreställningar angående kvinnors respektive mannens roller i samhället och i hemmet till viss del lever kvar. Kajsa och Yvonne vill båda bidra med försörjning till familjen, men då detta inte är möjligt på grund av dålig arbetsmarknad faller de lätt tillbaka i rollen som den omvårdande mamman som sköter hemmet. De har båda en önskan om att komma tillbaka till arbetsmarknaden men ser heller inget ont i att stanna hemma. Till skillnad från Kajsa och Yvonne har Mats svårt att finna harmoni i sin situation som långtidsarbetslös. Avsaknaden av arbete och en stabil tillvaro har skapat ett tomrum som är svårt att fylla och han känner inte ens stöd från sin familj. Han lever med en föreställning om hur han bör leva och har därför svårt att finna alternativ till den

situation han nu befinner sig i. Calle lever i mångt och mycket kvar i gamla invanda mönster trots att han är relativt ung. Både Calle och hans sambo vill se honom som familjeförsörjare och han är mycket målmedveten.

Vi kan i linje med Davies och Essevelds resonemang konstatera att könsuppdelning råder i samhället och att det påverkar hur våra intervjupersoner upplever sin arbetslöshet. Yvonne och Kajsa valde båda att stanna hemma och sköta hemmet då de förlorade sina arbeten. Vad som orsakade detta är inte helt enkelt att utröna. Yvonne väntade barn och såg därmed inget annat alternativ än att stanna hemma och vara mammaledig. Kajsa hade inte bara sig själv och barnen och tänka på vid uppsägningen utan även de skador hon fick under den tid hon arbetade på restaurangen, för henne blir det därmed extra svårt att hitta ett alternativ till arbetslösheten. Kajsas och Yvannes reflektion och beteende efter det att de blev uppsagda påverkas av olika faktorer relaterat till att de är kvinnor. Yvonne var gravid och det var aldrig ett alternativ att hennes man skulle stanna hemma och ta hand om barnet. Därför uteslöts möjligheten att hon skulle söka ett nytt arbete. Yvonne och Kajsa är ambivalenta i sin situation som arbetslösa. De vill inte kalla sig hemmafruar då detta ger dem en känsla av att vara fast i en identitet som de inte trivs med, men de känner sig samtidigt förhållandevis harmoniska i hemmet eftersom de har något att fördriva tiden med.

Vi kan utifrån de berättelser vi hört konstatera att alla våra intervjupersoner strävar efter att hitta ett avlönat arbete men att det oavlönade arbetet i hög grad påverkar hur intervjupersonerna upplever sin situation som långtidsarbetslös. Den som har full upp med hemarbete, som fallen Kajsa och Yvonne påvisar, är mindre bekymrade över sin arbetslöshet. Mats som funnit få alternativ till sysselsättning utanför arbetsmarknaden har svårare att hantera situationen som arbetslös.

10. DISKUSSION AV SPRÅKFLÖDE

Blumer menar att språket är en grundläggande del av den symboliska interaktionen mellan människor. "I have never heard of any society that was free of problems nor any society in which members did not have to engage in discussion to work out ways of actions". (Blumer 1986:18) I "joint actions" tolkar människor varandras handlingar och språket har här en viktig betydelse för hur människor handlar i olika situationer. Genom språket kan vi tolka andras handlingar och anpassa vårt eget agerande efter detta. Vidare kan vi med tydliga

signaler påvisa vad som är accepterat agerande och hur man bör eller inte bör handla. Även Chase för fram språket som en viktig aspekt att ha i beaktande vad det gäller att tolka människors agerande. Hon menar att det är viktigt att uppmärksamma vad det är för slags signaler som skickas ut av människor samt hur man förhåller sig till dessa. (Chase 1995) Genom att analysera språkflödet avser vi att utifrån Chase och Blumers resonemang belysa hur de olika intervjupersonerna för sin talan. När flödar deras språk och när är de återhållsamma? I denna tankegång hoppas vi kunna se om det finns något som är tabu som de helst inte talar om samt om det är något de gärna talar om.

Hur våra intervjupersoner samtalande och uttryckte sig varierade markant. Under intervjun med Mats gick det att se tydliga hinder och avvaktan i språket då han berättade om kompisar, familj och den press han kände från omgivningen. När Mats kommer i kontakt och interagerar med människor och de möts i "joint actions" uppstår därmed problem. Andra människors förväntningar på hur man bör handla förmedlas till Mats genom deras frågor. Utifrån detta exempel kan man se att den symboliska interaktionen mellan människor kan ställa till problem på grund av de förväntningar som förmedlas utifrån synen på hur man bör leva. . "Ja och när man träffar gamla skolkamrater och sånt så märker man, ja dom har jobb men inte jag då känns det ju lite... (host och lång paus)." Utifrån de signaler Mats förmedlade här kan man se att han upplever den sociala aspekten som jobbig. Mats har inga problem med att göra sig förstådd rent språkligt, men trots att kommunikationen fungerar bra uppfattar intervjuaren det som att Mats känner sig i underläge. Detta grundas enligt vår mening på hans medvetenhet om omgivningens syn på hur hans livssituation bör se ut.

Kajsa sa snabbt och konkret vad hon ville få fram utan några större utsvävningar. Intervjuaren fick nästan en känsla av att hon kände sig obekvämt i sin situation som intervjuperson och att hon ville få intervjun överstökad. Pia var mer betänksam i sina svar, det var svårt att få igång ett samtal och det krävdes därför ett stort engagemang från intervjuarens sida. Calle verkade känna sig bekväm under intervjun och talade obehindrat vilket gjorde att intervjuaren inte kände av några tveksamheter från hans sida. Detta beror förmodligen på att han varit arbetslös under en kort tid, fortfarande har en stark självkänsla, och därmed känner sig säker på att snart få ett arbete igen.

Frågan angående den ekonomiska försörjningen var för de flesta intervjupersonerna ett känsligt område och näst intill tabubelagt att diskutera. Ingen av dem vill se sig beroende av

någon annan, varken stat eller familj. Därför avtog samtalsflödet markant när frågor ställdes angående deras försörjning.

Linda talade utan några direkta hinder, samtalet flödade mest hela tiden, förutom när ämnet ekonomi fördes på tal. Hon hade inga problem att tala om sin ekonomiska situation men då frågan ställdes om hon var ensam försörjare sa hon snabbt att hon ju ”visserligen har snälla föräldrar som hjälper mig (fniss) när det krisar sig”. Därefter var Linda snabb med att byta samtalsämne. Pia försökte undvika försörjningsfrågor men efter visst ”lirkande” kom det fram att hon blev försörjd av sina föräldrar. Kajsa ville inte se sig själv som beroende av statens pengar, utan poängterade att hon vid flera tillfällen i sitt liv tackat nej till olika former av bidrag, till exempel föräldrapenning vid födseln av sina barn. ”Jag tog aldrig ut någon föräldrapenning, jag jobbade i stället.” Det bör dock tilläggas att Kajsa under hela sin arbetslöshet haft socialbidrag. Hon pratade gärna och mycket om bidrag hon inte tagit, här flödade språket på i jämn och snabb takt, men då diskussionen fördes in på hennes egentliga försörjning som socialbidragstagare dämpades samtalet. Att samtala om ekonomin och att vara beroende av andra var ett känsligt ämne att tala om för våra intervjupersoner. Vi kunde tydligt se deras medvetenhet om att det bland vissa existerar en negativ inställning till att bli försörjd och vara beroende av andra.

11. AVSLUTANDE DISKUSSION

11.1 Arbetslivs- och utbildningsbakgrund

Genom våra intervjuer kom vi i kontakt med åtta personer som befinner sig i helt skilda livssituationer och med avsevärd varierad arbetslivs- och utbildningsbakgrund. Vilken bakgrund de har påverkar i hög grad hur de förhåller sig till och upplever sin situation som långtidsarbetslös. Genom att väga in olika livshistoriska faktorer som har påverkat våra intervjupersoner har vi kunnat skapa en ökad förståelse för hur de upplever sin situation som långtidsarbetslös idag. Status och utbildning var viktiga faktorer att väga in i beträffande nytt arbete för exempelvis Linda och Calle. Mats som inte har någon akademisk utbildning, ytterst liten arbetslivserfarenhet samt lång arbetslöshet bakom sig kan tänka sig i stort sett vilket arbete som helst. Visionerna inför framtiden och möjliga yrken varierar alltså hos våra intervjupersoner beroende på vilka erfarenheter de har med sig från tidigare arbeten och utbildningar.

11.2 Upplevelser och påverkan

Vi fann en bred spridning angående hur olika individer upplever sin arbetslöshet. En aspekt som upplevs som positiv för någon kan vara negativ för en annan. Samtliga av våra intervjupersoner som blev uppsagda mot sin vilja visar dock exempel på hur starkt självkänslan påverkas då de förlorade sin plats på arbetsmarknaden. Vidare beskriver de olika svårigheter med långtidsarbetslösheten. Exempelvis upplever Calle och Pia press från omgivningen medan arbetslösheten för Linda innebär statusförlust. De fördelar vi fann var få, men Calle fick i och med arbetslösheten tid att tänka på framtiden och Pia tid för återhämtning. Intervjupersonerna förhåller sig olika till sin situation både känslomässigt och praktiskt. I vilken grad de påverkas beror framförallt på hur länge de varit arbetslösa men även faktorer som ålder och kön spelar in. Vid tillämpning av symbolisk interaktionism har vi sett att omgivningen ofta ser den arbetslöse som orsak till att han/hon står utan arbete, medan samhällskonjunkturen och strukturer ignoreras. Samhällets förväntningar på att medborgaren bör vara självständig lyser igenom hos intervjupersonerna. Att inte klara sig själv och behöva hjälp blir något som alla våra intervjupersoner skäms över och inte vill prata om, eller försöker försvara sig mot. En ung person som fortfarande är kapabel att arbeta men ändå inte är attraktiv på arbetsmarknaden kan känna dubbel skam. Detta kan konstateras utifrån Mats fall. Han upplever sin situation som hopplös och förlorar allt mer tron på sig själv.

11.3 Självdefinition

Vid den byråkratiska kategorisering som arbetsförmedlingen använder sig av tas ingen hänsyn till långtidsarbetslösas individuella behov, de går alla under samma definition. Vi hävdar dock att fenomenet långtidsarbetslöshet är mer komplext än så. Vad är egentligen likheten mellan exempelvis Linda och Mats förutom att de går under samma definition hos arbetsförmedlingen? Som tidigare nämnts kunde det anas en viss motvilja bland våra intervjupersoner att bli placerad i ett fack. De var medvetna om att de är långtidsarbetslösa utifrån arbetsförmedlingens definition, men vissa ser sig som undantag. Detta yttrar sig i att några (Linda, Oskar, Calle och Pia) känner att de är på väg tillbaka till arbetslivet och därmed inte ser sin arbetslöshet som en permanent position.

11.4 Förändring över tid

Efter att ha analyserat hur våra intervjupersoners upplevelser förändrats över tid kan vi konstatera att självkänslan sjunker med tiden som arbetslöshetsprocessen fortlöper. Den onda cirkel som uppstår är svår att ta sig ur och ju längre tiden går desto sämre blir deras självförtroende och skamkänslan ökar. Hur man hanterar sin situation som långtidsarbetslös beror i hög grad på hur man förhåller sig till omgivningens värderingar samt ekonomiska faktorer. Mats är den av våra intervjupersoner som drabbats värst av sin arbetslöshet. Han är ung, har varit arbetslös under mycket lång tid och har ingen struktur på sin vardag. Vidare känner han press från omgivningen att han bör arbeta och skaffa familj. Per som även han varit arbetslös under mycket lång tid har svårigheter att finna struktur i tillvaron. Han känner skam gentemot omgivningen och tenderar därför att isolera sig. Kajsa och Yvonne som båda har en struktur på vardagen eftersom de har hem och barn att sköta, skulle ändå inget hellre vilja än att få börja yrkesarbete igen. Övriga intervjupersoner har fortfarande relativt stark självkänsla (Calle, Linda, Oskar och Pia). De kan inte tänka sig vilket jobb som helst och blickar idag mot framtiden med en blandning av oro och optimism.

11.5 Kvinnligt och manligt perspektiv

Utifrån könsaspekten kan vi se att när kvinnorna som har barn (Yvonne och Kajsa) inte lönearbetar förstärker de sin betydande roll och uppgift i hemmet. Genom interaktionen och på grund av rådande familjenorm föll båda lätt tillbaka i rollen som omvårdande mamma. Detta dämpar den negativa stereotyp som arbetslöshet annars förknippas med. Det finns en viktig uppgift kvar i deras liv som de kanske till och med bättre kan hinna med när de är arbetslösa. Detta innebär att arbetslösheten i viss mån drabbar kvinnor med familj mindre om man ser på den sociala aspekten, men är ytterligare ett bevis på att jobb och hemarbete för kvinnan är en krävande kombination. Det var därmed inte högsta prioritet för dem att inom snar framtid återgå till arbetsmarknaden. Männerna däremot kände stor press att komma ut på arbetsmarknaden igen. I deras fall var det aldrig tal om att de skulle stanna hemma och vårda hemmet. Männerna förlorar mer i status genom sin arbetslöshet och betydelsen i hemmet kommuniceras tydligen inte i lika hög grad vare sig hemma eller i samspel med omgivningen eller av samhällets normer. Interaktionens betydelse gäller givetvis också männen, men med annat innehåll.

11.6 Slutord

Arbetslöshet som fenomen kommer att bestå så länge lönearbete existerar, upplevelserna kring arbetslösheten bland de som drabbas av fenomenet kommer dock att variera utifrån individers olika livssituation. Då dagens samhälle präglas av hög arbetslöshet hamnar individer i marginalen och vägen tillbaka till arbete kan verka mycket lång. Att samhället hanterat arbetslöshet och socialbidragsberoende på ett ansvarsfullt sätt är av stor vikt inför de arbetslösas livsutveckling. Idag är normen arbete. Arbetslöshet ses ur omgivningens ögon ofta som ett misslyckande och ett tabubelagt levnadssätt. Utifrån detta kan vi dra slutsatsen att arbetslöshet inte kommer att normaliseras så länge lönearbete är norm.

11.7 Fortsatt forskning

Vi kan efter att ha genomfört denna studie konstatera att det finns ett behov av utveckling och modernisering från samhället och omgivningens sida beträffande synen och hanteringen av arbetslösa. De problem vi sett och utrett öppnar upp för nya frågor kring fenomenet arbetslöshet. Hur hjälper samhället dessa långtidsarbetslösa och vilka förändringar har skett gällande arbetsmarkandsåtgärder sedan arbetslöshetens expansion i början på 1990-talet? Detta avser en av uppsatsförfattarna att behandla i en kommande D-uppsats.

12. REFERENSLISTA

Angelöw, Bosse. (1988) *"Att berövas sitt arbete"*.

Rävlanda/Stockholm: Fri Press/Symposion Bokförlag.

Blumer, Herbert (1989) *"Symbolic Interactionism – Perspective and Method"*

California: University of California Press. (Originalutgåvan publicerad 1969)

Beck, Ulrich. (1992) *"Risk Society – Towards a New Modernity"*

London: Sage Publications.

Carle, Jan & Schale, Carsten (1982) *"Ungdomsarbetslöshet"*

Malmö: Utbildningsproduktion AB.

Chase, Susan E. (1995) *"Ambiguous Empowerment - The work Narratives of Women School Superintendents"*.

Amherst: The University of Massachusetts Press.

Davies, Karen & Esseveld, Johanna. (1988) *"Att hoppa hage i den svenska arbetsmarknaden - en studie av arbetslösa fabrikskvinnor"*. Stockholm: Grafo-Tryck AB.

Furåker, Bengt (red) (1991) *"Arbetets villkor"*.

Lund: Studentlitteratur

Giddens, Anthony. (1997) *"Modernitet och självidentitet – Självet och samhället i den senmoderna epoken"*. Göteborg: Daidalos AB.

Jahoda, Marie (1982) *"Employment and unemployment – a social- psychological analysis"*

Cambridge: University Press.

Kvale, Steinar (1997) *"Den kvalitativa forskningsintervjun"*.

Lund: Studentlitteratur.

Lyttkens, Lorentz (1985) *"Den disciplinerade människan"*.

Stockholm: Liber Förlag.

Mills, C. Wright (1997) "Den sociologiska visionen".

Oxford: University Press.

Möller, Hornermann, Iver (1996) "*Marginalisering på arbetsmarknaden*".

Socialvetenskaplig tidskrift, nr 1-2.

Rantakeisu, Ulla. (2002) "*Arbetslöshetens olika ansikten – Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar*". Göteborg: Universitetstryckeriet Karlstad.

Salonen, Taipo (1996) "*Försörjningsfrågor- en introduktion*"

Socialvetenskaplig tidskrift nr, 1-2.

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R. (årgång 4, nr.2 1998) "*Ekonomisk påfrestning, skamgörande erfarenheter och ohälsa under arbetslöshet*".

Arbetsmarknad arbetsliv. Arbetsmarknadsstyrelsen & Arbetslivsinstitutet.

Stojanovic Verica (2001) "*Unga arbetslösas ansikten*".

Lund: Sociologiska institutionen Lunds universitet.

Svenning, Conny (1997) "*Metod boken*". 2:a upplagan.

Lorentz förlag.

Trost, Jan (1997) "*Kvalitativ forskning*".

Lund: Studentlitteratur.

- Bakgrund
ålder, familj, utbildning
- Arbetsbakgrund
Första arbetet fram till idag
- Ser du dig själv som långtidsarbetslös?
- Hur kommer det sig att du är arbetslös?
Hur reagerade du när du blev arbetslös
Hur upplever du arbetslösheten nu när du varit arbetslös under en period
- Vilka fördelar och nackdelar upplever du med din arbetslöshet
- Vad gör du med din tid idag
- Försörjning i dag
- Ambitioner för jobbsökande?
Hindrande/Hjälpande faktorer till arbete.
- Drömmar inför framtiden